



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

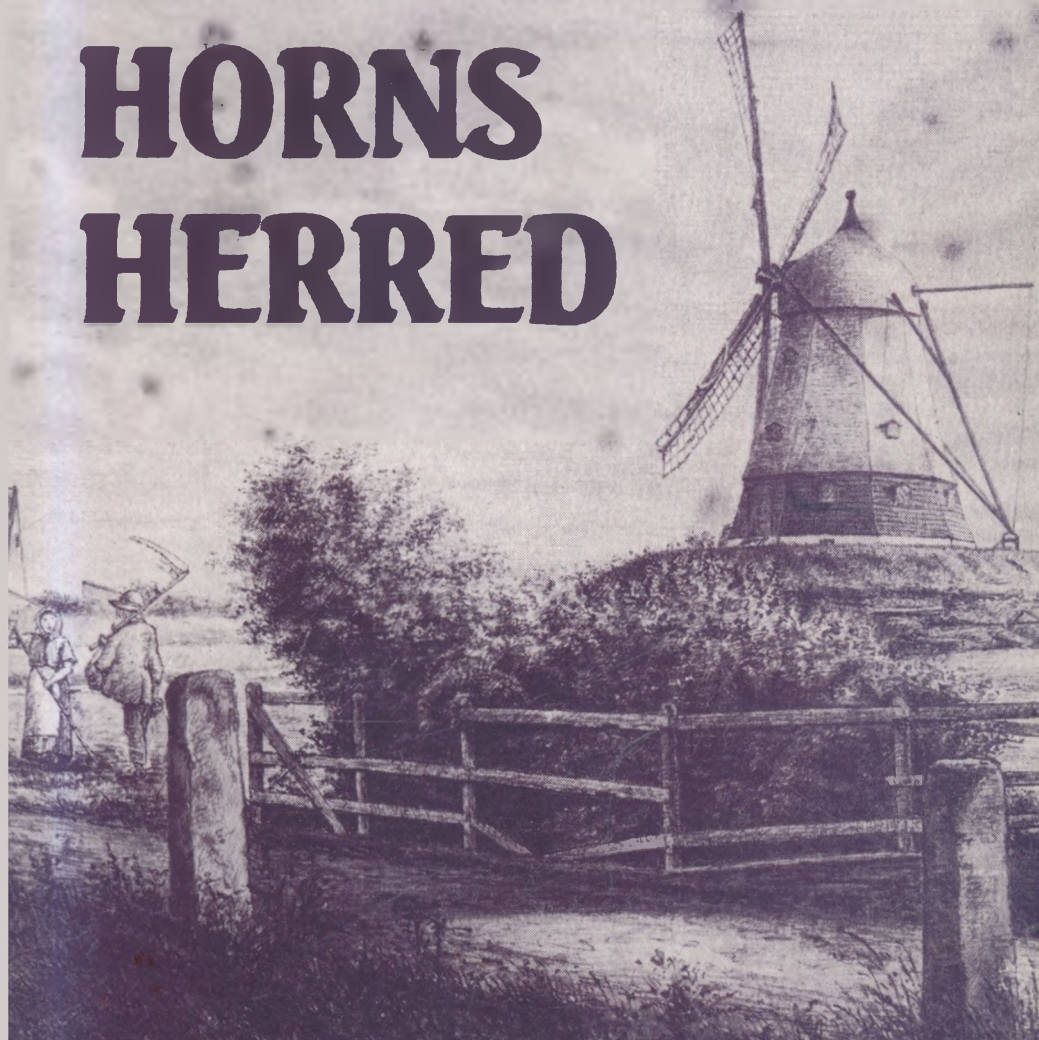
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hans Larsen

MØLLER I HORNS HERRERED



Hans Larsen

**MØLLER I
HORNS HERRED**

Udgivet af Historisk Forening
i Jægerspris kommune
1984

FORORD

Engang var det en selvfølgelig del af livet på landet at køre til mølle og få malet det korn, man havde dyrket på markerne.

Møllerne blev enten drevet af vand- eller vindkraft, i reglen med en hestedrevet kværn (senere hen med en petroleumss- eller dieselmotor) i reserve når de gratis energikilder med mellemrum svigtede.

Denne bog handler om erhvervsmøller, som enten blev drevet af vind eller vand. Det betyder, at gårdmøller, hvor der ikke blev malet for fremmede, er udeladt. Derfor er en mølle som Kulhusmøllen ikke nævnt. Motormøller er også kun undertags nævnt, medmindre de var indrettet i en gammel vindmølle.

De møller, hvis historie her fortælles, er kun dem, der står eller har stået i det område, der nu udgøres af Skibby og Jægerspris kommuner.

Materialet, der er brugt, stammer fra Rigsarkivet, Landsarkivet, og fra samtaler med folk, der har haft tilknytning til en af møllerne.

De indsamlede oplysninger har en meget forskelligartet karakter, og de veksler meget fra mølle til mølle. Det har tydeligt sat sit præg på beskrivelsen af de forskellige møller.

Sikkert er der også fejl i denne bog. Læsere, der finder fejl, må gerne underrette Lokalhistorisk Arkiv i Jægerspris, om hvad der er forkert. Samme sted opbevares råmaterialet, bogen er skrevet over.

Bogen er opbygget, så det skulle være muligt at læse om en enkelt mølle uden nødvendigvis at have pløjet alle de foregående igennem.

En tak rettes til alle, der har gjort det muligt at skrive og udgive denne bog.

Hans Larsen

INDHOLD

Jægerspris mølle	side	4
Vandmøller	-	24
Selsø mølle	-	26
Blakke mølle	-	31
Lyngerup mølle	-	45
Skovens mølle	-	54
Onsved mølle	-	60
Sønderby mølle	-	62
Skuldelev mølle	-	68
Tørslev mølle	-	71
Vejleby mølle	-	77
Skibby mølle	-	79
Jægerspris mølle restaureres	-	82
Noter	-	86
Litteratur om møller	-	88

Forsidebilledet er tegnet af arkitekt Frederik Borup i 1888.
Det forestiller Jægerspris mølle.

JÆGERSPRIS MØLLE

Hvor længe, der har været møller i Horns Herred fortæber sig i det uvisse. De ældste oplysninger om møller her på egen fortæller, at der fandtes et par stykke i 1300-tallet.

Abrahamstrup mølle kan spores tilbage til 1400-tallet. I dag hedder Abrahamstrup Jægerspris, og sandsynligvis stod Abrahamstrup mølle nogenlunde der, hvor Jægerspris mølle står i dag.

Det er sparsomt, hvad der findes af oplysninger om møllen i de første århundreder, den eksisterede. Noget af det første vi ved, er at det ikke gik så godt for mølleren i 1605. Derfor fik han den årlige afgift, som kaldtes mølleskyld, nedsat med 1 1/2 pund mel. 1) 1673 var den årlige mølleskyld på 6 pund mel.

Daglig brug og tidens tand sled på møllen, og undertiden måtte den sættes i stand. I 1646 var det tilfældet. En liste blev udfærdiget over hvad der var nødvendigt. Den var så omfangsrig, at det faktisk var en ny mølle, der skulle bygges. 2) Noget af træværket til møllen skulle være egetræ, og det kunne man få fra skovene på egnen. Det blev derfor ikke omregnet til penge. Resten måtte købes. Det dyreste af træværket var det, der skulle bruges til vingerne. Det kostede 9 rigsdaler.

Møllen skulle have et vindfang på 20 alen, hvilket vil sige, at der var 12 1/2 meter fra vingspids til vingspids. Tømmermanden skulle efter beregningerne have 75 rigsdaler for at istandsætte møllen.

På det gamle landkort fra 1748 ses Jægerspris slot og Overdråby kirke. De så næsten ud som i dag. Møllen var der også, men den så lidt anderledes ud den gang end nu. Det var en stubmølle, der stod på stedet den gang.

Om møllen blev fornyet ved den lejlighed, ved vi ikke men hvis den blev det, fik den ikke lov til at stå ubeskadiget længe. Sct. Hansdag 1648 blæste det nemlig meget kraftigt. Møllevingerne fløj af møllen og tog den vandrette aksel og tandhjulet med. Kaagehjulet, som tandhjulet blev kaldt, fandt man senere i et morads et bøsseskud fra møllen.

**** MØLLEREN**

I 1640-erne hed mølleren Laurits Ibsen. Han ejede ikke møllen. Det gjorde kongen. Møllegården var nemlig en fæstegård under Abrahamstrup gods, som hørte under kronen. Laurits Ibsen forpagtede møllegården.

I vindmøllen var der én kværn, fortæller Christian den femtes matrikel fra 1688. Her får vi også at vide, at: "Ellers er ved same Mølle Een Heste Mølle med een qvern, som naar det er stille Vejr, da hand paa den känd maale".

Landbrug hørte der også til. - 9 tønder hartkorn, som en almindelig fæstegård - Mølleriet alene kunne næppe have forsørget en familie. Men finere end en almindelig bonde, det var mølleren.

Godsforvalteren og færgemanden nede ved Frederikssund opfattede møllere som deres ligestillede.

Vi kender navnene på de fleste, der har forpagtet møllen siden Laurits Ibsens tid. Omkring 1660 hed han Hans Møller. 1680 fik Peder Erlandsen forpagtningskontrakt. I slutningen af 1600-tallet blev Anders Arvedsen møller. Efter hans død i 1708 overtog sønnen Niels Andersen forpagtningen. Anders Arvedsens slægt havde

møllen i forpagtning i over 100 år.

Igennem det meste af 1700-tallet hed møllerne sk iftevis Niels Andersen og Anders Nielsen.

Peder Andersen hed mølleforpagter, som døde i 1795. Han havde ikke selv nogen børn, men han og konen havde taget hans søsters børn i pleje. I 1787 havde de 4 af søsteren børn i pleje. Selv efter den tid blev søsteren ved med at anbringe sine børn i møllegården. Det yngste af disse børn blev født i 1796.

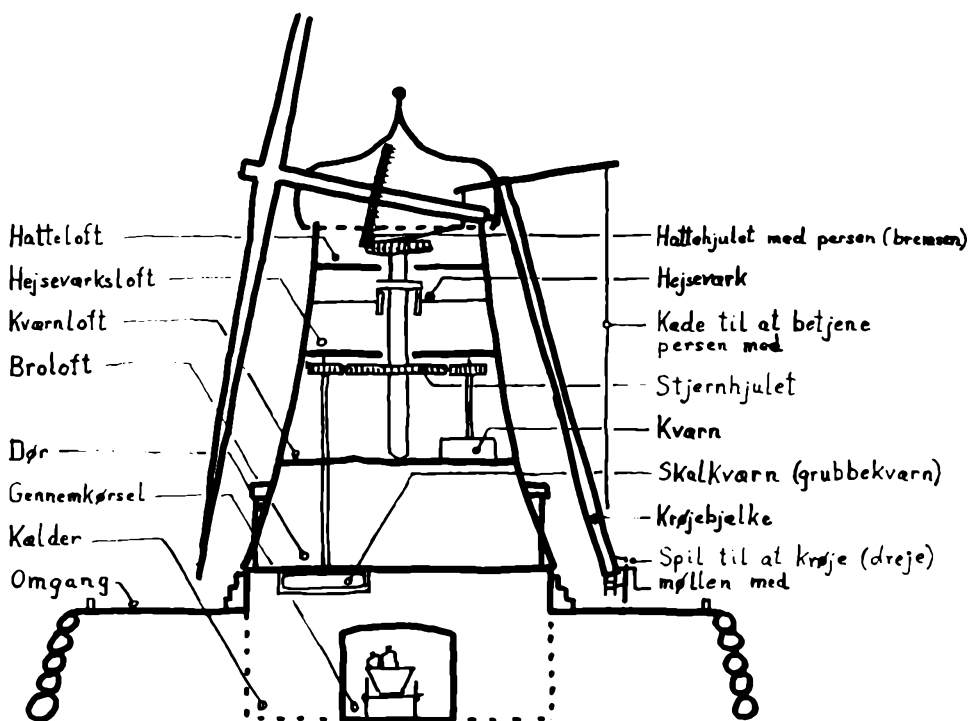
Møllerenken Elisabeth Faie drev mølleriet nogle år efter Peter Andersens død. Hun fik det ordnet sådan med godset, at en af den afdøde mands søstersønner kunne overtage forpagtningen efter hende. Han hed Jens Wilhelm Meyer.

* EN NY MØLLE

Slutningen af 1700-tallet var en god tid for dansk landbrug. Derfor var det også en god tid for møllerne. Det betød, at der blev bygget mange nye møller i de år.

De nye møller så imidlertid helt anderledes ud, end dem, man hidtil havde bygget. De gammeldags møller blev fra nu af kaldt stubmøller. De bestod af et hus der stod og balancerede på en lodretstående bjælke (stubben). Møllevingerne sad på en aksel, som stak ud af den ene gavl. Hele huset kunne drejes (krøjes) så vingerne kom til at stå rigtigt i forhold til vinden.

Sådan var også den mølle, som Elisabeth Faie overtog, da manden døde. Men for Meyer var den ikke moderne nok.



En hollandsk mølle skåret midt igennem. Møllerne var ikke helt ens, men det gennemgående princip var, at de hollandske møller havde en "krop", der stod solidt på jorden. Kun hatten skulle drejes, når vingerne skulle stilles rigtigt for vinden.

Møllerne havde altid flere etager. Foroven, lige under hatten, var der et loft med hejseværker. Herunder en eller to etager med kvarne og sigteværker. Som regel var der også en kælder, og på de større møller var der gennemkørsel i kælderen.

Omgangen, der her på skitsen er en jordvold, var på nogle møller en "bro", bygget af tømmer, som gik hele vejen rundt om møllen.

Der var trapper mellem de forskellige etager, ligesom der var lemme i gulvet, så kornsækkene kunne hejses op gennem alle lofterne. Det færdigmaledet mel blev transporteret ned gennem skakter og slisker.

Der blev ansøgt om tilladelse til at bygge en grubbemølle, og tilladelsen kom i sommeren 1801. Den ny form for mølle, er man siden gået over til at kalde for "hollandsk".

Hvorfor de første hollandske vindmøller i Danmark blev kaldt Grubbemøller, kan man kun gætte sig til. Navnet må stamme fra en ny slags kværn til afskalning af kornet: grubbekværn. Den består af en møllesten, der kører hurtigt rundt, og slynger kornet mod noget, der ligner et rivejern.

Den form for kværn blev mere og mere almindelig i løbet af 1700-tallet. Nogle steder blev den installeret i den gamle stubmølle, men de fleste steder valgte man at bygge en ny mølle, som var bedre egnet til grubbekværnen.

De nye møller stod solidt plantet på deres fundament. Når vingerne skulle drejes op mod vinden på den nye mølletype, var det kun taget, eller hatten, der skulle krøjes.

Selv om det "kun" var hatten, der skulle krøjes, var det alligevel noget man måtte gøre med et kædespil, som var sat fast på den bjælke, der gik ned til "omgangen" oppe fra bagsiden af møllehatten. "Omgangen" er den afsats rundt om møllen, hvorfra man kan nå vingerne, når der skal sættes sejl, og hvor altså også krøjningen foregår.

EN NY MØLLER

Meyer var ikke nogen dygtig møller. Det vidste de, der administrerede godset allerede, da han overtog forpagtningen i 1802 efter sin plejemoder. Men det kunne ikke uden

videre laves om, når det var aftalt, at han skulle drive møllen.

Jægerspris mølle bestod af tre møller, da Meyer overtog forpagtningen. Foruden den gamle stubmølle og hestemøllen, var der nu også den nyopførte hollandske vindmølle, få skridt fra de andre. Meyer lod dem forfalde, og i 1816 var de så medtagne, at der blev grebet ind. Han blev sat fra bestillingen. Godsadministrationen behandlede ham imidlertid pænt. Han skulle have en erstatning på 5000 rigsbankdaler, og desuden fik han overdraget en fæstegård.

For at kabalen kunne gå op, måtte en anden fæster sættes ud af sin gård. Det skulle han have en erstatning på 1000 rigsbankdaler for. Pengene skulle komme fra den ny mand, som ville forpagte Jægerspris mølle.

27. marts 1816 blev møllen stillet til auktion. Købmand Carl Ferdinand Munthe fra Holbæk fik den i forpagtning mod at betale 10.000 rbd. Og så fik han den endda kun for 20 år.

** IGEN EN NY MØLLE

Heller ikke for Munthe var Jægerspris Mølle den helt store forretning. Men det kan ikke udelukkende lægges ham til last. Tiderne var dårlige for landbruget i 1820'erne, og i 1826 skyldte han så mange penge, at der ved kongelig resolution blev lavet en afdragsordning for ham. Stubmøllen blev ødelagt ved en storm. Den hollandske Mølle og hestemøllen havde han ikke haft råd til at holde ved lige.

Møllens ejer, d.v.s. kongen, gik derfor med til at erstatte den forfaldne hollandske mølle med en anden, som han ejede. Det var Holtens mølle ved Nykøbing Sj., som stod så tæt på

andre møller, at det ikke kunne betale sig at lade den stå, hvor den var.

Det var en stor Mølle med et vindfang på 40 alen. Den indeholdt en grovkværn, en brækkværn med sigteværk og to skalkværne. Flytningen fra Nykøbing Sj. til Jægerspris foregik i 1830. Den kom ialt til at koste 5 1/2 tusinde rbd.

1836 fik Munthe sin kontrakt forlænget med 20 år. Ved den lejlighed blev det aftalt, at godset skulle lægge penge ud til et nyt stuehus, en ny hestemølle og to udhuslænger. Nybyggeriet skulle koste 4343 rbd. 70 sk. Men i sidste omgang skulle mølleforpagteren selv betale beløbet, blot fordelt over de næste 20 år. Ud over dette afdrag skulle han i årlig forpagtningsafgift betale, hvad 50 tønder rug og lige så meget byg var værd i penge efter den kapitelstakst, som myndighederne hvert år fastsatte.

Da kontrakten blev underskrevet i 1836 var de nævnte mængder rug og byg tilsammen ca. 400 rbd. værd. Betaling af afgifter efter kapitelstaksten var almindeligt dengang. Det var datidens pristalsregulering. Foruden de nævnte beløb skulle Munthe betale nogle mindre afgifter, for eksempel for at slippe for hoveri. Selv om det fine ord "forpagtning" stod i kontrakten, var denne dog et ganske almindeligt fæstebrev.

Munthe døde i 1838, men hans enke drev møllen videre i hele den 20-årsperiode, kontrakten lød på.

** NR. TRE HOLLANDSK MØLLE

Natten mellem 6. og 7. marts 1854 brændte møllen. I brandtaksationsprotokollen, kan man læse, at møllen, der var

Munthe var møller i Jægerspris fra 1816 til sin død 1838. Han var uddannet købmand, og det var derfor en selvfølge for ham at handle med korn. Her gengives et folgebrev til en regning for korn, han havde leveret til det kongelige fasaneri ved Jægerspris. Det var skovridder Ulrich, der stod for fasanopdrættet.

G.M.

Vær Høfjælsf. nede. Børst mig et Venskab. om
indlygt Regning maatte Blive mig U(d)betalt til Søndag
Da jeg skulde Brug 120 Rd til Ny Sejl til Møllen og Folkeløn Fore-
staae til Novmb. Dog Bemærkes at Deres Velædelhed Behager
at Fradrage 3 rd for bekomne tørt Bøjetræ. Den omtalte Favn
Bøje Brænde, som jeg nu i Okt. imodtog paa Grund thiiden er
saa Lang hengaaet, og da Barken er inu derpaa Frygter ieg
Træet kan have taget skade og ikke er skikket til Gangtøj i
Møllen m.m. "da Byget nu stiger dergives 19 (Mark) Td byg og
Stændning indom firdt Vending med Ophof.
Hæderlige
J. Skovridder P. M. 4 22. Okt 1838

P.M. Deres Velbyrdighed, vilde Bevise mig et Venskab, om indlagte Regning maatte Blive mig U(d)betalt til Søndag Da ieg skulde Brug 120 Rd til Ny Sejl til Møllen og Folkeløn Forestaae til Novmb. Dog Bemærkes at Deres Velædelhed Behager at Fradrage 3 rd for bekomne tørt Bøjetræ. Den omtalte Favn Bøje Brænde, som jeg nu i Okt. imodtog paa Grund thiiden er saa Lang hengaaet, og da Barken er inu derpaa Frygter ieg Træet kan have taget skade og ikke er skikket til Gangtøj i Møllen m.m. "da Byget nu stiger dergives 19 (Mark) Td byg og

5 rd Td Ruug (i) Holbeck, skulde deres Velædelhed Bruge meer Byg da overlader ieg dem i nu 10 a 12 Td til 16 1/2 (Mark) Td naar ieg derom erholde Underretning inden første Søndag.

Velbyrdige

Hr Skovrider Ulrich
Skovlyst

Jægerspriis Mølle
d. 22. Octb. 1832

med Agtelse
Munthe

forsikret for 9000 rigsdaler "fandtes nu aldeles afbrændt, men de øvrige til ejendommen hørende bygninger befandtes aldeles ubeskadigede af branden".

En ny mølle blev bygget, og den stod klar i januar 1855. Det er den mølle som stadig står i Jægerspris. Som alle andre hollandske møller er den 8-kantet. I kælderetagen er der gennemkørsel, og derover er der fire lofter. Dengang blev den forsynet med et vindfang på 38 alen.

I kælderetagen var der dengang en gryntromle, en skalgodstromle og en blæser. På broloftet, som det første loft kaldtes, var der en sigte. Ovenover på kværnloftet, var der 3 melkværne. Det ser ud til at disse møllerimaskiner først og fremmest var beregnet til at fremstille produkter til menneskeføde, og ikke som 50 år senere, hvor svinefoder var blevet det vigtigste produkt for de fleste møller.

Forpagtningskontrakten for Munthes enke udløb 1. maj 1856. Kun indirekte har det været muligt at finde ud af, hvem der blev den næste møller.

I en protokol, som sogneforstanderskabet for Gerlev-Dråby førte, optræder under datoen 6. juni 1857 "Møller Simon Hansen". Simon Hansen fik bygget sin egen mølle i Lyngerup i 1858. Når han i 1857 blev kaldt møller kan det kun betyde, at

han var mølleforpagter i Jægerspris.

Allerede i 1858 hed mølleren Søren Larsen. Der må være sket det, at Simon Hansen er raget uklar med godsforvalteren, så forpagtningen er ophørt mindre end to år efter at den var begyndt.

At dømme ud fra folketællingerne klarede Søren Larsen sig meget godt. I 1870 havde han to møllersvende og en bager-svend. Herfra kan man slutte, at han drev bageri. Til at passe landbruget havde han en karl og en dreng. Endelig var der to tjenestepiger ved møllegården i 1870.

Ikke desto mindre fandt synsmændene i 1873, da Søren Larsen afleverede møllegården, at alle bygningerne var meget forslidte og ikke vedligeholdte. Kun udvendig havde bygningerne fornylig fået en gang spækning og kalkning.

I bageriet var ovnens hvælvning opbrændt og "omtrentlig faldefærdig". I alle værelserne var fodpanelet råddent. Alle vinduer og døre trængte til reparation og maling. I selve møllen skulle trapper og gulv udskiftes på broloftet. Flere tandhjul due-de ikke mere.

Det er helt tydeligt, at mølleforpagteren ikke har behandlet bygningerne som sine egne. Han har ikke følt sig særligt tilskyndet til at gøre noget ud af vedligeholdelsen af det, som han skulle aflevere, når forpagtningen skulle overgå til en anden.

**** MØLLER PETERSEN**

Den mand, der forpagtede Jægerspris Mølle fra 1873 hed Lorentz Petersen. Han var født og opvokset i Jægerspris, hvor hans far var dyrlæge og kroholder. Lorentz Petersen fik

en købmandsuddannelse, og det har kvalificeret ham til at forpagte møllegården. Sådan må de have tænkt, der ordnede lejemålet på grevinde Danners vegne.

Grevinde Danner var ejer af Jægerspris Mølle, fordi hun havde arvet Jægerspris gods efter Frederiks den 7. Hun døde året efter at den nye forpagter var kommet til møllegården. Herefter overgik ejendomsretten til "Stiftelsen".

I maj måned 1889 fik Lars Peter Larsen, der tjente i København, et brev fra sin mor i Over Dråby. Hun skrev " ... jeg vil lade dig vide en sørgelig tidende at Jens Larsens Maren Kristine tjente paa møllen og Møllegaarden brændte Paa-skemorgen og pigerne havde ner at blive indebrænt. og alt hindes Tøi blev brænt og hindes moder er saa mæget Syg hun lever nok ikke Sommeren over..."

Møllen brændte ikke. Det var "kun" Møllegården. Den blev bygget op igen, og i folketællingen fra 1890 kan man se, at der boede 15 personer på gården. Det var mølleren, hans kone og tre børn. Hans gamle forældre. Fem karle og tre tjenestepiger. Af de fem karle var den ene bagersvend og en anden møllersvend.

Selskabeligt omgikkedes møllerparret fuldmægtigen på "Stiftelsen" og overlærerne, der underviste sammested. Også skovridderen hørte til deres omgangskreds.

**** FORRETNINGEN "JÆGERSPRIS MØLLE"**

Der findes stadig protokoller, som viser, hvordan forretningen "Jægerspris Mølle" trivedes i slutningen af 1800- tallet og begyndelsen af 1900-tallet.

Man kan se, at næsten halvdelen af møllegæsterne

kom fra et område, der var nærmere end 2 kilometer fra møllen. Det viser en optælling det tilfældigt valgte år 1893.

Mest almindeligt var det, at folk kom med en tønde korn ad gangen. Andre kom med større partier. Forpagter Rasmussen, Storegården havde aldrig mindre end 10 tønder med, når han leverede rug til møllen. Det blev til næsten 200 tønder fra Storegården alene i løbet af 1893.

Nogle kom med så lidt som en enkelt skæppe eller to. Det var folk som husmand Peter Jensen i Neder Dråby eller Niels Hjulmand sammesteds.

Det meste af den rug, der blev afleveret, købte mølleren for at bruge i sit bageri. Eller rettere sagt, folk brugte rug som betalingsmiddel, for det brød, som de fik leveret af brødkusken fra Jægerspris mølles bageri. Der blev ført bog over hvor meget brød hver enkelt kunde fik, og så afregnede de med rug eller penge, hvad de nu bedst kunne undvære; med måneders eller halve års mellemrum.

Regnskaberne for bageri, mølleri og foderstofhandel blev blandet sammen, ligesom naturaløkonomi og pengeøkonomi optræder ind imellem hinanden. Mølleren har i høj grad draget nytte af sin købmandsuddannelse til at holde styr på det.

**** MØLLERDRENGEN ALFRED**

Møller Petersen førte også regnskab over tjenestefolkenes løn. En tjenestedreng ved navn Alfred, som var på møllen fra maj 1902 til maj 1903 fik følgende beløb udbetalt:

1902, 22. juni	Alfred Contant	2,00 kr.
28. nov.	Alfred Contant til Uhret	4,00 kr.
1903 1.april	Alfred Contant	3,00 kr.
	D D	1,00 kr.
1.maj	Alfred Contant	26,00 kr.

Ialt blev det til 36 kroner, tjenestedrengen fik ud over kost og logi for et år.

Alfred Mikkelsen, som nu er langt oppe i 90-erne, henvendte sig til lokalhistorisk arkiv i Jægerspris i 1983 for at fortælle om, hvordan det var at være møllerdreng dengang.

Han fortæller, at han ville være møller, derfor kom han som 15-årig til at tjene ved Jægerspris mølle. Han hjalp til, hvor der var brug for en nybegynder. Når der var travlt i møllen stod han på broloftet og sendte sække



Møllegården i Jægerspris, som den så ud fra 1889 til 1976. Den lyse streg over marken fornedet i billedet var en sti, som gik op til møllen. Billedet er taget ca. 1950.

op til møllersvenden, en rødhåret jyde ved navn Madsen. Det var også Alfred, der skulle tage sækkene fra efterhånden som de blev fyldt, og sætte tomme sække under tragtene. Han kom aldrig til at udføre egentligt møllerarbejde, så som at sætte sejl og betjene kværnene. Det meste af tiden blev hans arbejdskraft nemlig brugt andre steder på møllergården.

Det tidspunkt, hvor Alfred kom nærmest til at betjene møllen, var engang møllersvenden var taget et smut til Frederikssund for at møde i retten i en fadder-skabssag. Møllersvend Madsen måtte først ind et sted for at styrke sig med lidt brændevin, før han mødte op i retten. En tår blev til mange, og da han nåede frem til retslokalet, var han så pløret, at dommeren valgte at sætte ham i detentionen. Det, der skulle have været en kort tur i byen, kom til at vare til næste dag.

Møllersvenden havde efterladt vingerne på møllen, så de stod i kors-stilling. Alfred blev nu bedt om at dreje vingerne, så de stod som et x. ("i zig-zag") Hvis vingerne ikke stod i zig zag, troede folk rundt omkring, at der var betjening på møllen, og så ville de komme for at få malet, forklarer Alfred Mikkelsen. Først prøvede han at skubbe til vingerne med hænderne. Men de rørte sig ikke ud af stedet.

Møllersvenden havde forbudt ham at røre ved persen, som man betjente med en kæde, der hang udvendig på møllen. Alfred følte han var heldig, da han fandt ud af, at møllen slet ikke var bremsat med persen. Han fandt så ud

af at lette lidt på en af kværnene, og møllen kørte lige så stille hen i den stilling, den skulle. På det rigtige tidspunkt fik han bremsen med kværnen igen, og problemet var klaret.

Et fantastisk held har det nok været, at det ikke blæste op den nat, hvor møllersvenden var i detentionen.

Hvis det var sket, havde møllen nok ikke stået der i dag.

Møllerdrengen delte værelse med møllersvenden. De havde hver sin seng i et kammer i stuehuset. Det skete, at der kom omvandrende svende til møllegården, og de fik altid anvist natlogi i Alfreds seng. Den var bred nok til to, mente man.

Da Alfreds mor en dag fik at vide, at den svend, som han delte seng med, havde syfilis, reagerede hun. Alfred blev sendt til lægen. Heldigvis var han ikke blevet smittet. Moderen skældte mølleren ud, og resultatet blev, at Alfred fik sit eget værelse.

Denne episode har nok været medvirkende til at Alfred fik tilbudt en anden plads. Hans onkel ville godt have ham i tjeneste på sin gård i Onsved. Og sådan blev det, for nu var det heller ikke mere så vigtigt for Alfred at blive møller.

**** MØLLE UDEN VINGER**

Møller Lorentz Petersen døde i 1924. Kun én måned efter at han var død, knækkede akslen oppe i møllehatten. Sønnesønnen Svend Aarøe Petersen fortæller om denne hændelse: "Jeg kan huske, at jeg kom hjem fra skole, dengang da akslen knækkede. Det observerede jeg altså ikke, for vingerne blev jo hængende deroppe. Og så siger de at



Jægerspris mølle fotograferet 1918.

Brødet fra bageriet blev kørt ud til kunderne i hestevogn. Billedet af brødvognen foran Jægerspris slot, er taget under anden verdenskrig.



vingerne kan ikke køre på møllen mer.' De var bare kommet til at hænge ind, og så havde de taget døren i vest og det ene vindue deroppe. Det kunde jeg først se om eftermiddagen, men vi fik jo ikke lov at gå der op, jeg var jo ikke ret gammel. Det har vel været da jeg var 7 år. Og så kan jeg huske, at de kom og hejsede vingerne ned. De blev lagt op til naboskellet ud mod vejen. Der lå de i mange år, og det havde vi megen morskab af, for de var jo sjove at vippe på. "

Aksel Petersen, der nu var forpagter af mølle og møllegård, valgte at opgive vindkraften. I stedet blev der installeret en 20 HK "Deutz" dieselmotor. Den blev anbragt i det kælderrum, der ligger syd for gennemkørslen. For at få plads til den, blev en skalkværn fjernet. Udstødningsrøret blev stukket ud gennem et vindue, og der blev lavet et hul op til etagen ovenover, så et remtræk kunne overføre kraften til maskinerne i mølleriet." Når den kørte sådan nogenlunde jævnt og roligt, og det var roligt vejr udenfor, så stod den og lavede fine røgringe."

"og der var noget med at der var lavet et tryklufthistorie, som man skulle kunne starte det her bæst med. En dag min far kom derop, så var der blevet højtryk på kassen, og de fik jo travlt med at pille den ned, og den blev aldrig brugt mere. Der var altså fare for at den ville eksplodere. Det var engang først i 1930-erne. Og den her bæst var mange gange genstridig, og den har vi jo altså henholdsvis bagersvend eller bagerikarl eller hvem der nu ellers var hjemme. Så måtte vi jo op og trække i det her bæst, og træk-

ke den i gang. Vi fik jo noget motion om morgenen deroppe engang imellem, og så slog den tilbage også - men vi kom altid i gang."

**** DET GÅR NEDAD FOR MØLLERIET**

I 1930-erne gik det dårligt for landmændene, og dårlige tider for landbruget har altid betydet dårlige tider for møllerne. Under anden verdenskrig kom der en opblomstring. På det tidspunkt var priserne på landbrugsprodukter høje, og derudover kunne der tjenes ekstra ved at male hvedemel uden om den offentlige kontrol. Det var forbudt, og kunne derfor give gode penge.

"Ret hurtigt under besættelsen blev det slut med dieselolie, og så blev dieselmotoren smidt ud, og der blev sat en 25 hestes el-motor ind i stedet for, og bygget en transformer til det samme."

"El-motoren stod der til 1954. Da holdt møllen. Det var sidste gang jeg kørte den. Det var noget grutning til møllegårdens grise, den allersidste gang." fortæller Svend Aarøe Petersen.

Tiderne var ikke længere til at drive mølleri på landet. Efter at der var kommet elektricitet til egnen, havde flere og flere bønder fået installeret en kværn, så de selv kunne grutte svinefoderet.

Efter anden verdenskrig var den udvikling kommet så langt, at møllerierne rundt om gik helt i stå. Det marked, der trods alt stadig var for produkter fra møllerne, blev nu dækket af de større korn og foderstofhandler.



1976 blev Jægerspris møllegård revet ned.

Hvis vi sammenligner udviklingen indenfor de tre erhverv: mølleri, landbrug og bageri i den tid familien Petersen forpagtede Jægerspris Møllegård, ser vi at mølleriets var stagnerende, og efterhånden i tilbagegang. Landbruget blev derimod udvidet. Da Lorentz Petersen forpagtede gården hørte der kun 10 tønder land til. Det areal blev efterhånden udvidet, så der var 35 tønder land, da der var mest. Der blev også satset på bageriet. Det blev gennemmoderniseret i 1934.

Da Aksel Petersen i 1964 ikke længere ville drive bageriet på grund af alder fik sønnen Svend Aarøe Petersen tilbud om at overtage det; men det havde ikke hans interesse. Derfor blev bageriet nedlagt.

Aksel Petersen levede op til de forventninger, der blev stillet til en møller om at være en af støtterne i lokalsamfundet. I 33 år sad han i sognerådet, valgt af de konservative. Fra 1952 til 58 var han også formand for sognerådet. Han døde i 1972 i en alder af 87 år.

VANDMØLLER

Der har engang været vandmøller på egnen. Tre af dem har efterladt sig så fyldige spor, at de er værd at omtale. Deres navne er Mariboholms mølle, Trælle mølle og Selsø vandmølle.

MARIBOHOLMS MØLLE

Hvis man kører fra Skuldelev mod Skibby, kommer man ret tæt forbi det sted, hvor Mariboholms mølle har været. ca. to kilometer fra Skuldelev har den ligget nordvest for vejen ved et lille vandløb.

Møllen kan spores tilbage til 1563, da den blev omtalt i et skøde. Dengang ejede kongen den, og den var en fæstemølle under Abrahamstrup gods.

Midt i 1600-tallet hed møllefæsteren Laurtis Heynesen. Efter ham finder vi navnet Jacob Heinesen i forbindelse med møllen.

1688 blev møllen beskrevet i Christian den 5. matrikel. Da er det Svend Pedersen, der er fæster. Men på det tidspunkt var vandhjulet "ganske øde", så han drev ikke mølleri.

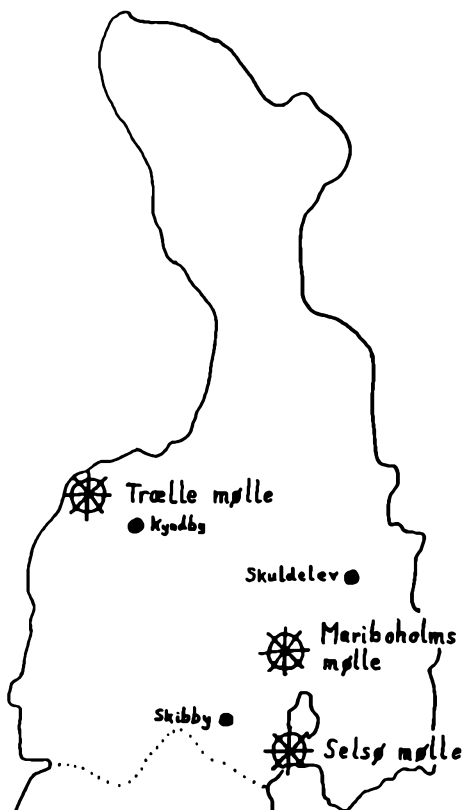
Det var imidlertid ikke mange år siden, møllen havde

fungeret. Der stod nemlig stadig en melkværn på 5 kvarter. 4) Der var også en hestemølle med en lille maltkværn på 4 kvarter.

Møllens bygning var ret brøstfældig, og vurderingsfolkene mente ikke det kunne betale sig at sætte møllen i stand. Der var ikke vand nok til at det kunne betale sig. Mens Jacob Heynesen fæstede Mariboholms mølle, blev møllen plus jordtilliggende vurderet til lidt over 12 tønder hartkorn. Møllen alene udgjorde de 6 tønder. Svend Pedersen slap for at betale skyld af møllen, fordi den var ubrugelig, så han skulle kun betale det halve i skat.

I sine velmagtsdage havde møllen malet for Skuldelev og Onsved.

Måske har der været flere vandmøller end disse tre, men da al dyrket jord blev skrevet i hartkorn i slutningen af 1600-tallet, blev der ikke omtalt andre vandmøller her på egnen i vurderingsprotokollerne. På det tidspunkt var de alle tre ved at blive nedlagt, fordi der ikke mere var nok vand i vandløbene.



TRÆLLE MØLLE

Ved Kyndby har der også været en vandmølle. Den lå ved skarndalsrenden, og blev kaldt Trælle mølle. Der er dem, der påstår, at der har været hele tre vandmøller ved Skarndalsrenden. Navnet Trælle skulle så være dialektudtryk for "den tredie" af disse møller.

Trælle mølle havde et overfaldshjul og en kværn, der var 7 kvarter. Desuden var der en hestemølle med en 5 kvarters-kværn.

Også for Trælle mølle kneb det at få vand nok. Faktisk kunne den kun male, når det havde regnet meget eller ved tøbrud.

Møllen blev vurderet til 1 td. 6 skp. hartkorn, hvilket altså var ca. 1/4 af, hvad Mariboholms mølle var blevet vurderet til. 1688 var det enken Maren, der fæstede Trælle mølle af dens ejer, Svanholm gods. Hendes afdøde mand havde heddet Oluf.

Hvornår møllen er nedlagt, vides ikke. Men det er ikke sandsynligt, at møllerenken Maren har haft mange efterfølgere, når vandforsyningen var så ringe.

SELSØ MØLLE

Ligesom andre herregårde havde Selsø mølleri. Der, hvor Selsø sø har sit afløb til Roskilde fjord, var der en vandmølle i slutningen af 1600-tallet. Når man læser det, der står i de gamle papirer, kan det undre, at der blev bygget en vandmølle der. Der står nemlig, at møllen ikke

var meget værd. Kun om vinteren var der nok vand til den, og da den lå ude ved stranden, kunne den heller ikke male, når der var højvande i fjorden.

Men kornet skulle males, og derfor var der en hestemølle lige ved siden af vandmøllen. Den var driftsikker hele året. Men derudover stod der en vindmølle på Mandrup mark, som også hørte til mølleriet ved Selsø.

På et tidspunkt i slutningen af 1600-tallet hed mølleren Albret. Nogle få år før eller efter hed han Lars Carlsøn. Ud over at vandmøllen blev nedlagt, ved vi ikke ret meget om Selsø mølle i 1700-tallet.

"Topographie over Frederiksborg Amt" af S. Sterm, udgivet i 1831, findes en beskrivelse på side 236:

"Selsø Vind-Mølle, i Skibby sogn, hører til Selsø Gods; den drives af fæsteren Hr. Ole Nielsen. Denne Stubmølle ligger midt i sine marker, 8 M.(mil) fra Kjøbenhavn, 4 M.fra Roeskilde, 2 M. fra Frederikssund.

Bygningerne bestaae af 4 Længder af Bindingsværk med Leervægge, der afgive en ret god Bopæl. De ere tillige med Mølleværket assurerede for 1860 rbd. Sølv.

Mølleskylden er 1 tde. 4 Skp. Møllen, der er forsynet med een Quærn, maler 1 a`2 tdr. sæd i timen. Ved Møllen er en Hestemølle ligeledes med een Quærn.

De til Møllen hørende Jorder, der tilligemed Møllegaarden ligge i Selsø sogn, ere skyldsatte for 4 tdr. 1 Skp. Ager og Engs Hrtk., med et Areal af 24 tdr. 1 d. Ager og 3 tdr. Eng Udsæden 6 tdr. rug, 6 tdr. byg, 6 tdr. havre, giver sædvan-

ligen 8 fold. Høavlen udgjør 25 læs. Besætningen udgjør 6 heste, 6 køer, 6 faar, 3 svin."

Det ser ud til, at det stadig er den gamle stubmølle på Mandrup mark, der har kværnet for Selsø og omegn, da dette blev skrevet i 1831. De 1860 Rbd, som bygningerne var værd, er ikke særlig meget. På samme tid blev de tilsvarende bygninger ved Blakke Mølle vurderet til 5500 Rbd.

Forandringen kom i 1842. Da blev der bygget en stor hollandsk vindmølle i stedet for stubmøllen. Den nye mølle blev anbragt bekvemt lige ved møllegården. Møllehøjen er der endnu, lige overfor gården. Vejen mellem Skibby og Selsø kiler sig ind imellem de to.

Der var gennemkørsel i den nye mølle. Forneden målte de 15 1/4 alen i tværmål, i hatten 5 alen. Vindfanget var på 36 alen. 5)

Udvendig var den tækket med egespån. Fire kværne af forskellig slags foruden sigte og sortermaskine fandtes i møllen. Den blev vurderet til at være 8000 rigsbankdaler værd.

• De år, der blev afholdt folketællinger, ved vi hvem der drev Selsø mølle: 1787 og 1801: Christian Ludvig Naur.

1834 og 1840: Ole Nielsen

1845: Niels Christiansen (Havde i mange år tjent hos Ole Nielsen)

1850 til 1880: Bombardini Ehrenfried Hebert

1890 til 1911: Anders Jensen Vaaben

Nyere folketællinger er ikke offentligt tilgængelige, men af en forpagtningskontrakt, som blev tinglyst i 1916, fremgår at nu var Vaaben død, og den nye forpagter hed Christian Martin

Aare Petersen.

Natten mellem den 3. og 4. august 1857 slog lynet ned i møllen. En arm blev spaltet og et af sejlene blev revet itu. Også krøbebjælken blev beskadiget., og det var nok godt det samme, for det betød at lynet kun havde beskadiget udvendige dele, hvorfor den ikke kom i brand.

I en taksation fra 1872 får vi at vide, at nu var vingerne blevet forlænget, så dens vindfang var 38 1/2 alen. Møllen var blevet godt vedligeholdt, og dens værdi var den samme, som da den blev bygget 30 år før.

Af folketællingerne kan man også se lidt om hvad det var for en slags mennesker, der drev møllen. Det ses af hvormange tjenestefolk de havde.



Selsø vindmølle blev bygget 1842. Den afløste en gammel stubmølle, som stod i Mandrup. Selsø mølle havde sin storhedstid, mens Bombardini Ehrenfried Hebert forpagtede den i tredje fjerdedel af 1800-tallet.

Den firelængede gård midt i billedet er møllegården. Højen som møllen stod på, findes stadig ved siden af møllegården. Møllen er forlængst revet ned.

Christian Naur havde i 1787 to karle og to piger i tjeneste. Det var ikke så dårligt, men alligevel ikke anderledes end at da børnene voksede til og kunne yde deres del af arbejdet, var der kun brug for én karl og én pige.

Ole Nielsen havde ingen børn, hvorfor der måtte megen fremmed hjælp til. I 1834 var der to betjente i møllen, to karle og to piger. Der skulle en ret god bedrift til at gøre så mange nødvendige.

Møller Hebert var født i 1807. Fornavnet Bombardini har han fået, fordi han kom til verden det år, da englænderne bombarderede København. Han havde held med at drive mølleriet. Det kan man se af tjenestefolkenes antal. Hebert ansatte en lærerinde til at undervise sine børn, noget som kun det bedre borgerskab havde råd til. Nu kom der tre betjente i møllen. Der blev ansat en maltgører til at passe et malteri, som mølleren fik bygget. Men herudover var der på møllegården i 1850 fire karle og tre piger.

Den velstand kunne efterfølgeren Vaaben tilsyneladende ikke leve op til. 1890 var der en møllersvend, og to andre karle foruden to tjenestepiger.

Da Martin Aare Petersen forpagtede møllegården i 1916, stod der i kontrakten: "selve Møllebygningen er undtaget fra forpagtningen, idet godset er betænkt paa at ville lade Møllebygningen nedrive og bortsælge". Da var det altså slut med mølleri i Selsø mølle.

KUN TRE MØLLER

Ifølge "Hornsherredsundersøgelsen", som er udgivet i 1977 af Landbohistorisk Selskab, skal der have været møller mange steder rundt omkring i Horns Herred i århundrederne mellem 1300 og 1700.

Ved følgende lokaliteter skal der have været en eller flere møller: Landerslev, Lyngerup, Tørslev, Abrahamstrup (Jægerspris), Skuldelev, Selsø, Sønderby, Kyndby, Dalby, Ordrup, Venslev, Vejleby.

I slutningen af 1700-tallet var der kun tre møller i området. Det var Jægerspris, Selsø og Blakke mølle. 6)

BLAKKE MØLLE

1688 hed fæstemølleren i Blakke Mølle Peder Olsen. Hans mølleri bestod af en vindmølle med en kværn på 6 kvarter og en "temmelig god" hestemølle, hvori stenene var 5 kvarter i diameter. Dertil havde han et stykke jord. Hartkornet var forbløffende lille, kun 1 fjerdingkar og 1 album. 7)

Nicolai Andriansen giftede sig til Blakke Mølle kort efter 1750. Møllerenken Anne Elsebet Jensdatter Kiær, som han giftede sig med, døde allerede 1757.

Man kan se i skifteprotokollen, at hjemmet i møllegården var ret pænt forsynet med indbo. Dets samlede værdi var 311 rd 3 mark og 2 skilling. 8)

Det ser ud til at den "temmelige gode" hestemølle i forbindelse med at skatterne ikke var for store, var i stand til at give møllerfamilien et rimeligt udkomme.

Nicolai Adriansen giftede sig igen, og fik en del børn. De burde have heddet Nicolaisen, men de kaldte sig Adriansen. Det blev sønnen Lars Adriansen, der overtog Blakke Mølle, da Nicolai Adriansen døde. Det gjorde han vist nok engang i 1780-erne.

I folketællingen fra 1801 kan man se, at Lars havde to børn med konen Ane Henningsdatter. Det var den 4-årige Sofie Nicoline og den 2-årige Nicolai.

**** ADRIANSEN BLIVER TIL SCHIØNEMANN**

I 1812 arvede de to børn et beløb efter deres far. Men den møller, der var død i 1812 hed ikke Adriansen; han hed Laurits Hendrik Schiønmann. Da det var den samme mand, må han have taget navneforandring. 9)

Også andre havde taget navnet Schiønmann. I forbindelse med den nævnte arv, optræder husmand Hans Schiønmann som væрге. Den mand, som møllerenken giftede sig med et par år senere, hed Peder Schiønmann.

Det kunne se ud som om navnet Adriansen ikke længere var godt nok, og familien derfor tog navneforandring. Da enken Ane Henningsdatter giftede sig med Peder Schjønmann, blev møllen altså tilsyneladende i familien.

Peder fik fæstebrev i 1814. Fæstet gjaldt for begge ægtefællers livstid, og det omfattede "Møllen, Hestemøllen og bygningerne tillige med inventarium". Jord fulgte der altså ikke med, men det lovede godsejeren at sørge for der kom, når en fæstegård i nærheden blev ledig. Dette skete allerede et par måneder efter.

Fæsteren lovede i fæstebrevet, at holde alt i god stand. I årlig afgift for møllen skulle betales til herskabet værdien af 10 tønder rug og 10 tønder byg. Indfæstningen var 666 rbd og 6 mark. Ane Henningsdatter overlevede også sin anden mand. Han døde engang i 1830-erne.

•• NICOLAIS UNDERHOLD SIKRES

Det var en søn af Peders første ægteskab, der overtog møllen efter ham. Peder havde nemlig også været gift før end han giftede sig til møllen.

For at alt skulle gå rigtigt til, da møllerenken overdrog Blakke mølle til stedsønnen Thomas Schiøne-mann, blev der oprettet en afståelseskontrakt. Den blev underskrevet 11. april 1837.

Af kontrakten fremgår det indirekte, at der herskede driftighed på møllegården. Møllen var i færd med at få ny aksel. Enken og stedsønnen betalte hver halvdelen af, hvad den kostede. Også markerne blev forbedrede ved grøftegravning.

Enken betingede sig, at Thomas ville sørge for sin halvbroder Nicolai, som led af sindssvaghed. (Det var ham, der var 2 år i 1801). Thomas skulle give ham "fri kost og huuslye samt varme i Møllegården sålænge han lever, og naar det behøves, simple, men anstændige klæder, og derhos ogsaa i sin tid at bekoste hans begravelse paa anstændig maade."

Ane Henningsdatter skulle naturligvis også selv forsynes. Hertil skulle Thomas give hende 80 rigsbank-

daler om året. Hvis hun tog ophold på møllegården skulle hun kun have det halve. Dog lovede hun ikke at flytte ind så længe Nicolai var i pleje der.

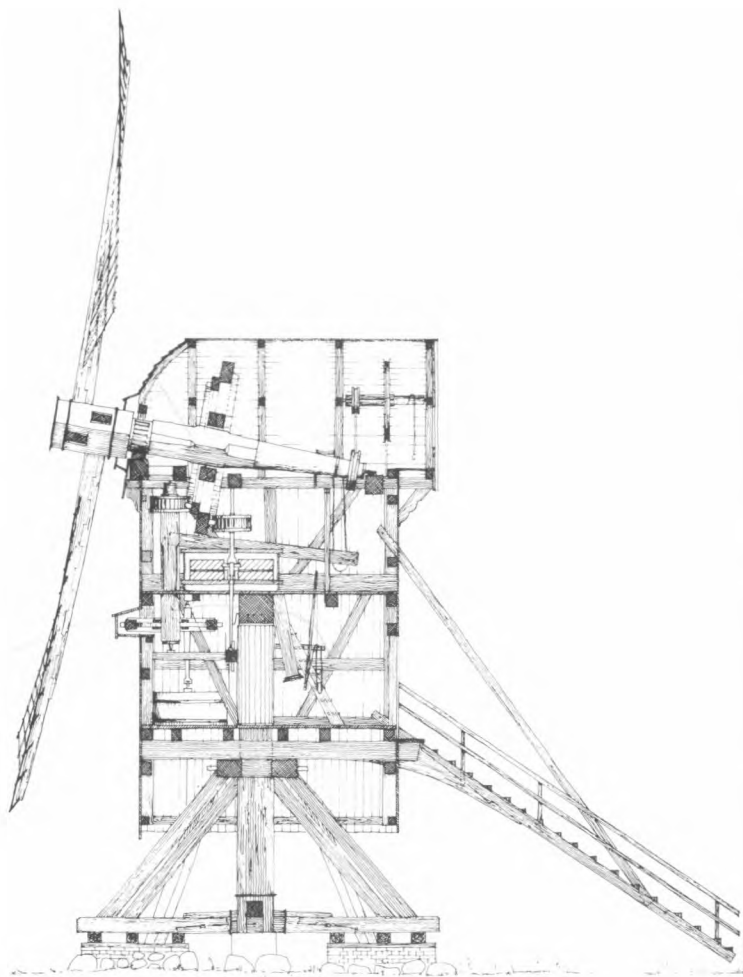
Thomas Schønemann fik fæstebrev, og i indfæstning for mølle og møllegård skulle han betale 800 rbd. Den årlige afgift for møllen var ikke ændret siden 1814. Den var stadig 10 tønder rug og 10 tønder byg. For landbruget skulle han betale 1 td. rug, 4 td. byg og 1 td. havre, som skulle leveres hvert år mellem mikkelsdag og mortensdag. Derudover var mølleren pligtig til at levere 1 lam, 1 gås og 4 høns til herskabet om året. Men ikke nok med det - for ikke at skulle møde op på Svanholm gods og yde hoveriarbejde, hvilket formentlig var under en møllers værdighed, skulle han levere 8 td. rug og 8 td. byg årlig.

**** MØLLEREN BLIVER SELVEJER**

1872 købte Thomas Schønemann Blakke Mølle og den tilliggende jord af Svanholm gods. Den mølle, han købte var en gammel stubmølle, som takket være god vedligeholdelse var så gammel, at man på det tidspunkt

Det er ikke lykkedes at finde et billede fra dengang Blakke mølle var stubmølle. Fotografiet viser en anden stubmølle, som sikkert har lignet Blakke mølle. Det er Rye Mølle, fotograferet 1906. Møllen i Rye havde ligesom Blakke mølle et træskur rundt om foden.

/ Den gennemskårne stubmølle er Karlstrup mølle, som nu står på Frilandsmuseet ved Lyngby. Selv om Karlstrup mølle ikke er helt identisk med Blakke mølle, skulle tegningen nok kunne give et indtryk af den, hvis man sammenligner med beskrivelsen fra 1872, som findes i teksten.



ikke vidste hvor gammel den var.

Det er tankevækkende at sammenligne med Jægerspris mølle, hvor fæsterne enten savnede råd eller vilje til vedligeholdelse. Noget af forklaringen ligger nok i at de årlige afgifter på Blakke mølle kun var omkring 1/5 af, hvad kollegaen i Jægerspris skulle præstere.

En beskrivelse af møllen, som stammer fra 1872 og som blev foretaget af hensyn til brandforsikringen vil her blive citeret:

"Stubmølle opført paa en Krydsfod af deels Ege - deels Pommersk Tømmer, der hviler paa 4 grundmurede Piller, der ere 3 Al lange, 1 3/4 Al brede og 2 Al høie. Foden, der er 11 Al i Tværmaal er omgivet af et 8 kantet Træskur. Selve Møllen, der er opført af Fyrretømmer, beklædt med Brædder, er bygget som en aflang Firkant, der er 8 1/2 Al lang og 6 1/2 dyb med 2 Lofter. Stubben, der hviler paa Krydsfoden gaaer gennem 1' Loft. Paa 1' Loft er anbragt en 10/4 Skalkværn med Drev og Hjul og Sigteværket. Paa 2^{det} Loft er anbragt en 11/4 og en 8/4 Meelqværn med tilhørende Drev og Hjul, den liggende Axel med Hatt-hjulet, Persen og Heiseværket. Vindfanget er 33 1/2 Al hvortil fornødne Seil. I Stedet for Kroieværket findes som sædvanlig ved Stubmøller den udvendige Trappe eller saakaldte Svands. I møllen er anbragt de fornødne Døre og indvendige trapper, samt Brædegulv mellem

Løfterne. Møllens Alder vides ikke, den er vel vedligeholdt ..." lo)

Møllen blev vurderet til en værdi af 3335 daler.

•• VELSTAND I BLAKKE MØLLE

Fra midten af 1800-tallet hørte der også bageri til Blakke mølle. I 1849 stod et nyt hus færdigt, som skulle bruges til bageri. Det var et stråttækt bindingsværkshus med klinede vægge, som lå øst for gården. I huset var der kammer, "Boutik", bagestue, bageovn og skorsten. Polakken Eduard Silldorf blev ansat som bagersvend.

Det ser ud til at virksomheden gik godt. I 1870 var der to bagersvende og en bagerkarl. I møllen arbejdede to møllersvende og en dreng. Derudover var der en avlskarl og tre tjenestepiger. Ligesom møller Hebert i Selsø havde Schønemann en lærerinde boende i huset for at undervise børnene i den skolesøgende alder.

I 1875 solgte den nu 65-årige Thomas Schønemann til sønnen Carl Theodor. Men denne foretrak at drive proprietærgården Ørnborg ved Silkeborg frem for at være møller i Blakke mølle.

•• ANDRE NAVNE

Mølleri og møllegård blev solgt til Jørgen Andersen af Gardergården i København i 1877 for 70.000 kr.

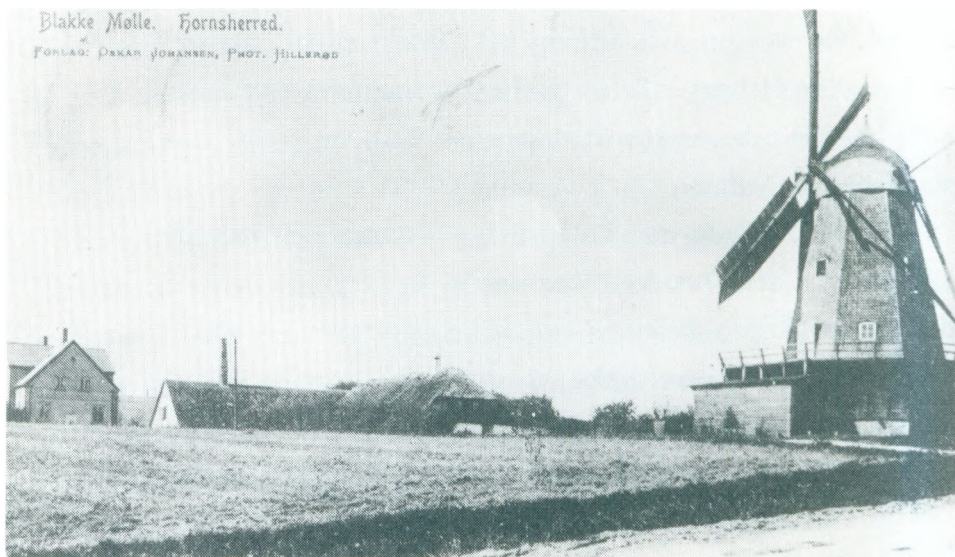
I de 5 år, hvor familien Schønemann selv havde ejet Blakke mølle, havde de investeret i en dampmaskine. Derfor var der nu i 1877 foruden den gamle stubmølle

og hestemøllen også en dampmølle. I byerne var dampkraften blevet almindelig, men på landet var den endnu sjælden.

I dampmøllen fandtes " 2 Qværne med et par rhinske sten, og med sigte til Skalqværn hører Selvpas-setøj og Skalgodssorterertøj." Dampmaskinen var en 8 hestes højtryksmaskine med en kedel på 10 hestes tryk.

I stubmøllen var der en sigtekværn og en skråkværn, og i hestemøllen stod en grynkværn.

Møllegårdens besætning bestod af 6 heste, 8 får, 12 køer, 1 tyr, 2 kvier og to kalve. Svin, søer og grise var der ialt 24 stk. af.



Den gamle stubmølle, der brændte i 1890, blev afløst af denne hollandske mølle. Helt til venstre i billedet ses møllegårdens stuehus. Foran det kan man se det stråtagte tag og den høje skorsten på bageriet.

Jørgen Andersen forpagtede det hele ud til sin svoger, samtidig med at han købte Blakke mølle. Svogeren, der hed Christian Jensen, boede i Venslev, og han var godt kendt med møllen. Han havde nemlig arbejdet som møllersvend på Blakke mølle.

Christian Jensen skulle betale 4500 kr. i forpagtningsafgift om året og lovede iøvrigt at drive mølle-og bagerinæringen således, at søgningen bibeholdtes.

Kontrakten gjaldt til 1884; men så længe holdt samarbejdet mellem svogrene ikke. Kontrakten blev opsagt i 1882, og Jørgen Andersen solgte Blakke Mølle i 1885.

**** EN HOLLANDSK MØLLE**

Den ny ejer hed Peter Vilhelm Dalberg, og han havde møllen til 1896. I hans tid brændte den gamle stubmølle. Den blev erstattet med en hollandsk vindmølle.

Der blev holdt rejsegilde den 12. juni 1891 for den nye mølle. Nærværende var de fleste af sognets beboere samt møllebyggerne C.Petersen, I.A.Hansen og A.P. Nielsen fra Frederikssund.

På Skibby lokalhistoriske arkiv findes en træplade med de nævnte oplysninger om rejsegildet. Den blev anbragt i møllen under festlighederne, og fundet igen da den blev revet ned i 1948.

Fra 1896 hed ejeren Vilhelm Kirschner. Han havde en møllersvend i møllen og en bagersvend i bageriet foruden to karle til landbruget og en pige til at tage sig af det huslige.

Af folketællingen i 1906 ses at bagersvenden hed Jens Peter Petersen. I 1911-tællingen er Jens Peter Petersen blevet bagermester med egen husstand. Det ser altså ud til at bageriet nu var skilt ud som en selvstændig virksomhed.

** SCHIØNEMANN IGEN

I 1917 solgte Vilhelm Kirschner møllegården til H. C. Kiersgaard. 1921 købte Kiersgaard også bageri og mølle af Kirschner. Bageriet blev nu forpagtet ud til Togny Schønemann Jensen. Selv om den nye bagers mellemnavn var identisk med tidligere mølles efternavn, så hævder dennes søn Svend Schønemann Jensen, at der ikke er noget familieskab med dem.

I 1931 købte Togny Schønemann Jensen bageriet og møllen. Møllen drev han indtil den blev revet ned, og bageriet overlod han til Svend Schønemann Jensen i 1960. Takket være den sidstnævnte og hans moder, Ida Schønemann Jensen er det muligt at få et indblik i, hvordan Blakke mølle så ud, og hvordan den fungerede i 1920-erne, 30-erne og 40-erne.

Han fortæller:

" I den tid, da jeg var dreng, skiftede vi møllersvend hvert år, de kom til november og rejste til maj, eller de kom til maj, og blev til næste år til maj. De skiftede ligesom karlene på gårdene. De rejste fra den ene mølle til den anden - landet rundt. Mølleeejeren havde en annonce i avisen: Møllersvend kan få arbejde. Og så

ringede de jo og kom".

**** FØRST SEJL, SÅ SVIKKER, OG SÅ SEJL IGEN**

Den mølle, de arbejdede i var lidt mindre end Jægerspris mølle. Den nederste etage står stadig, og den bliver brugt til garage. Heri stod engang en kværn, som blev trukket af en petroleumsmotor. Men det var dengang, der var fire etager ovenover.

Første loft blev kun brugt til at stille de færdigkværnede produkter, indtil bønderne kom og hentede dem. Andet loft var kværnloftet. Her var to kværne og en valse. På tredje loft var stjernehjulet og hejseværket. Aller øverst kom så Hatteloftet.

Møllens krop var beklædt med sorttjærede spån og hatten var hvid. Rundt om møllen var der en omgang i højde med første loft. Vinduerne var hvidmalede med en rød trekant ovenover. "Og så blev sejlene jo udskiftet med svikkere. Det skete jo et par gange, at der faldt en vinge ned. Og så kom der én arm op med selvsvikker på, og sejl på den anden. Og så faldt den ned igen, den med svikkerne på, og så kom der sejl på begge armene. Til slut, da møllen blev revet ned, var der sejl på alle fire vinger." Det var billigere at få en ny møllevinge til sejl end en med svikning. I begyndelsen af 1930-erne var møllens vindfang på 32 alen.

En gang i 1920-erne blev møllen gjort selvkrøgende. d.v.s. at en vindfløj fra da af hele tiden sørgede for at vingerne blev drejet op mod vinden.



Det stråttægte bageri ved Blakke mølle brændte i 1914. Her bliver det nye bageri, som afløste det, bygget.

Når der ikke var vind, måtte den tidligere nævnte petroleumsmotor tages i brug. Det var en 16 hestekræfters "Tuxham"-motor, som stod i en tilbygning. "Næsten hveranden gang den skulle startes, så skulle vi have smeden op og starte den. Vi trak i det store hjul der- og det hjalp ikke noget".

Motoren var vandkølet, og vandet var i et bassin, som var gravet ned i jorden lige uden for motorhuset. Vandet blev suget ind for neden, og plaskede ud igen fra motoren gennem et overløbsrør, ned i basinet igen.



Der flages ved Blakke mølle i anledning af at Ida og Togny Schønmann Jensen havde sølvbryllup i 1946. Møllen var nu blevet selvkrøjdende. Derfor var krøjebjælken fjernet. Nu sørgede vindrosen bag på hatten for at møllen automatisk blev drejet op imod vinden.

**** NÅR VINDEN BLÆSTE, SKULLE DER MALES**

" Det blæste, og der var to kværne i gang, og man rendte op og ned, det gik stærkt. Når bare det blæste, så kom der også meget korn igennem. Hvert øjeblik skulle man sætte en ny sæk op i den ene etage, og så skulle man tage den fra i den anden etage. Man havde travlt jo."

"Hvis det havde været stille vejr om dagen, og så det blæste klokken otte om aftenen, så: Nu må du op og male. Så måtte svenden op og male. Om han så var

der fra klokken otte om aftenen til klokken tre om natten - det var ligemeget - lønnen var den samme. Der var ikke noget, der hed overarbejde, eller sådan."

"Så kom der nogen fra gårdene, som kendte møllersvenden, og så skulle de hygge sig lidt. Møllersvenden kunne jo godt arbejde alligevel, for det, der stod en mand og snakkede med ham."

"Hvergang der kom en landmand med nogen slumper korn, var det jo ikke vejet hjemmefra. Nogen gange kom de med nogen små nogen, og så skønnede man, at der var en halv tønde eller der var trekvart tønde. Men fra de store gårde kom de jo med hele sække, og så siger de: Der er en tønde i hver. Selv om der måske var tyve kilo mere end en tønde, for hvis han kunne få det malet for en tøndes pris, så havde han jo tjent de tyve kilo, der var ekstra. Dem havde han jo så fået malet gratis. Og der var ingen, der turde skrive, at der var mere end en tønde.

Men der var da en møllersvend, der turde tage noget af det. Når han så, der var for meget, så fik de en tønde igen, og så beholdt han det, der var for meget. Når der kom en fattig husmand, så siger møllersvenden: Jeg har fået en skvat til overs, vil du købe den ?. Og så gav han et par kroner for at få en skvat skrå. Det har møllersvenden jo så taget fra en anden."

** KONKURRENCE

Der var hård konkurrence møllerne imellem:
 "Købmanden nede i Venslev fik installeret et mølteri,

og han malede jo lidt billigere. Så holdt vensleverne op med at komme. Ellers havde vi jo alle dem fra Kyndby også. De kunne enten køre op til os, eller til Lyngerup."

Som det skete for alle de andre hollandske møller, løb tiden også fra Blakke mølle, og den blev som sagt revet ned i 1948. Bageriet fortsatte, og der bliver stadig bagt brød i Blakke Mølles bageri, nu mens disse linier skrives.

LYNGERUP MØLLE

Lyngerup mølles historie bliver en familiehistorie. Simon Hansen fik møllen bygget i 1858, og den blev i familien indtil hans barnebarn H.S.Simonsen rev den ned i 1955.

I sin ungdom var Simon Hansen møllersvend i Jægerspris mølle, men han forlod midlertidigt erhvervet, da han i 1835 blev gårdejer. Han giftede sig nemlig med enken efter en gårdmand i Lyngerup.

Men det var ikke landbruget, der var livet for ham. Af folketællingen fra 1855 kan man se, at han nu var bager i Lyngerup. Eduard Kelmann fra Stettin var bagersvend hos ham.

**** EN MØLLE I UTIDE**

I maj 1858 oprettede Simon Hansen og møllebygger Engelbrecht Nielsen fra Roskilde en kontrakt om opførelse af Lyngerup mølle. I kontrakten kaldes Simon Hansen for "forhenværende Mølleforpagter nu

brødbager i Lyngerup.

Han havde forpagtet Jægerspris mølle, da den blev ledig i 1856. Hvad der gik galt i Jægerspris, kan vi kun gætte på, men nu ville han i hvert fald have sin egen mølle. Motiverne herfor har sikkert været trods og vrede. Helt velgennemtænkt har det i hvert fald ikke været. Han burde have vidst, at der var en lov, der sagde, at han ikke kunne få lov til at drive mølleri før 1862. 11)

Møllen skulle koste 6000 rigsdaler. Halvdelen betalte han med en panteobligation, som han havde fra gården, han havde solgt. Resten forfaldt i mindre rater.

Ifølge kontrakten skulle Simon Hansen selv sørge for det murerarbejde, der var med at bygge fundamentet, ligesom han skulle sørge for transport af tømmeret fra Frederikssund.

Nielsen lovede, at møllen skulle stå helt klar den første december 1858. Hvis ikke datoen blev overholdt, skulle han betale en mulkt på to rigsdaler om dagen, indtil den blev færdig.

Det kan undre, at det hastede så meget med at få møllen færdig. Ifølge loven måtte det, som den kunne producere, nemlig kun bruges af møllerens egen husholdning eller til hans egne kreaturer i de næste tre år.

Tilsyneladende har Simon Hansen troet, at han ikke behøvede at tage den lov så tungt. Han malede mel

til sit bageri, og der kom bønder for at aflevere korn. Senere hentede de et tilsvarende kvantum mel.

Møller Søren Larsen i Jægerspris meldte ham til politiet. Simon Hansen forsøgte at bortforklare ved at påstå, at han blot havde prøvekørt møllen, og at han ikke havde taget betaling for det han havde malet.

Forklaringerne hjalp ham ikke, og han blev dømt. Straffen bestod i at han skulle betale 20 rd. til Frederiksborg amts fattigkasse, foruden 5 rd. 60 sk. i sagsomkostninger.

Bøden var så lille, at den udelukkende kunne have symbolsk betydning. Værre var det nok for ham, at møllen ikke kunne begynde at forrente sig før efter 1. januar 1862. Fra den dato havde enhver lov til at drive mølleri.

Næringsbeviset som møller fik Simon Hansen i 1864. Det kostede ham det ordinære gebyr: 30 rd.

**** LIDT MINDRE END JÆGERSPRIS MØLLE**

Lyngerup mølle var en almindelig 8-kantet hollandsk vindmølle. Højden var ca. 15 meter. Dertil kom vingerne, hvis længde fra vingespids til vingespids var 22,6 meter (36 alen).

Møllen var lidt mindre end konkurrenten i Jægerspris. Derfor var der kun plads til to melkværne på kværnloftet, hvor Jægerspris har tre. Men ellers var møllens konstruktion stort set magen til Jægerspris mølles.

I Lyngerup mølle var der ellers de maskiner, som var nødvendige til møllerierhvervet: Skalkværn, grynsorterer og sigteværker.

HUSSTANDEN

Simon Hansen og konen Ane Kirstine fik ialt 8 børn. 6 af børnene opnåede at blive så gamle, at de kunne gøre en karls eller piges arbejde i hjemmet. Det var vigtigt dengang, for der skulle mange mennesker til at få en husholdning til at fungere.

Normalt var der tjenestefolk i en husstand. Hvis det ikke var tilfældet, kunne det skyldes fattigdom, men årsagen kunne også være, at der var så mange store børn i hjemmet, at de klarede det arbejde, tyendet ellers skulle have gjort.

I 1860 klarede møllerfamilien sig uden tjenestefolk. Ane Kirstine døde i 1866, og efterhånden som børnene rejste hjemmefra blev det mere og mere nødvendigt med tjenestefolk. I 1870 kan man se af folketællingen, at der var fæstet en møllersvend, en bagersvend, en tjenestepige og en dreng, foruden en 10-årig dreng, som blev forsørget af fattigvæsenet.

Bagersvenden hed Johannes Peder Vilhelm Mehr, og han blev ved bageriet i Lyngerup i mange år. Dog blev han ikke ved med at være tyende. I 1890-erne havde han fået egen husstand i Lyngerup.

Møller Simon Hansen var ikke særlig gammel, da han overlod til sine sønner at drive mølleriet. I folketællingen 1870 blev han kaldt aftægtsmand, skønt han kun var 57 år gammel. På det tidspunkt klarede den kun 20 årige Hans Steffen møllearbejdet.

Det blev imidlertid hans 7 år ældre broder Christen, der kom til at overtage møllen. Formelt skete det i 1874, da han fik skødet på ejendommen.

Christen Simonsen købte ca. 9 tønder land, så der blev nu drevet landbrug ved siden af mølleriet og bageriet. I 1880 var der 3 karle og 2 piger i huset hos mølleren foruden møllersvenden og bagersvenden.

Bageriet blev nedlagt omkring 1900. 1904 døde Christen Simonsen, og hans enke Sophie stod for driften indtil 1913, da sønnen Hans Simon Simonsen overtog den.

** KOMMUNEKONTOR I MØLLERENS STUER

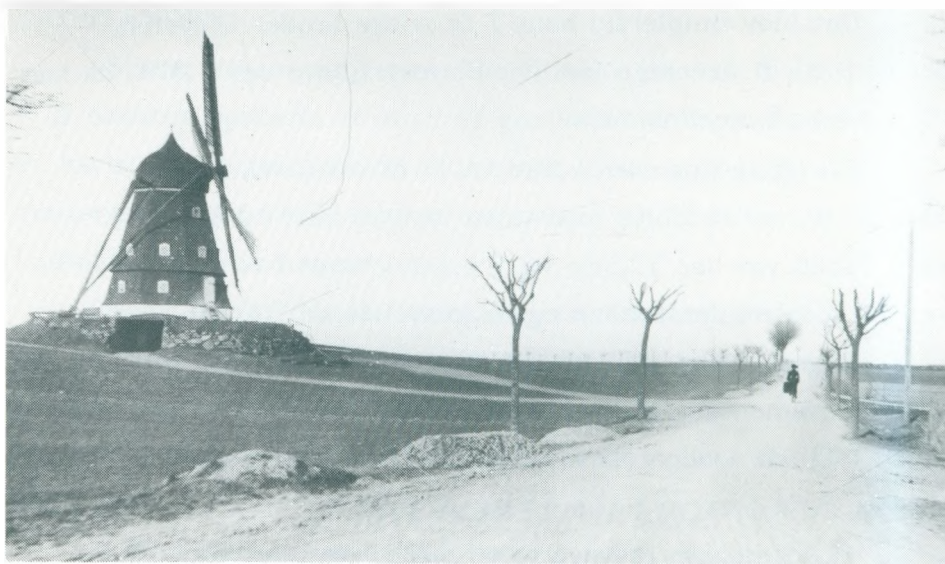
H.S. Simonsen blev valgt til Gerlev-Dråby sogneråd i 1925. To år senere blev han også formand for sognerådet. Den formandspost beholdt han i 25 år.

Dengang var der ikke noget rådhus i kommunen. Hans datter Ester Petersen fortæller herom: "Hele kommunkontoret var derhjemme. Pengeskab, folkeregister og skattevæsen. Det hele stod hjemme i vores stuer. Og folk kom bare hele døgnet rundt. Der var ikke noget med at man sagde, at der var kontortid fra 8 til 12. De kom bare."

1938 blev kommunkontoret flyttet fra møller Simonsens dagligstue til Møllevej i Jægerspris.

** POSTKONTOR I BAGERIET

Men ikke nok med at der var kommunkontor i møllerhuset. Fra 1936 var der også postkontor. Det gamle bageri, der ikke havde været i brug i over 30



Lyngerup mølle lå ved hovedfærseisåren i Horne herred. Her ser vi ud ad vejen mod Frederikssund en forårsdag 1906.

år, blev ryddet, så der kunne blive plads til postekspeditionen.

Det var Krogstrup postdistrikt, der fik sit kontor her, da Hornsherredsbanen blev nedlagt. 1943 blev postkontoret flyttet over på den anden side af vejen i det røde hjørnehus. Her lå det til Krogstrup postdistrikt blev nedlagt i 1972.

**** MØLLERSVENDENE**

Mens mølleren havde travlt med at klare kommunens sager, passede en møllersvend møllen. Om møllersvendene fortæller Ester Petersen: "Jeg kan svagt huske en, der hed Niels. Han var gift og boede nede i byen. Og så havde vi én i en hel del år. Han kom vel i 1927,

og han var der vel til 1935. Så fik vi en anden møllersvend, som vi havde haft engang før. Men han har altså været der, mens jeg har været så lille, at jeg ikke kan huske det. Da han holdt op, kom den anden tilbage et par gange om ugen, og så malede far selv noget. Men det begyndte at blive sløje tider for møllerne, fordi folk selv fik elektricitet og fik kværne lagt ind. Så ville de jo ikke bruge tiden til at køre frem og tilbage."

Hvor meget mølleriet kastede af sig i kroner og ører, er det ikke muligt at finde ud af, men i efteråret 1928 havde Simonsen råd til at købe en gammel Ford. Så mente folk, at det betød, at han havde rigelig med penge. Det fik møllersvenden at mærke, da han skulle ud på den halvårslige tur med regninger ved nytårstid. Nogle af bønderne mente, at mølleren godt kunne vente med at få sine penge. Når han havde råd til at købe bil, måtte han have penge nok.

** MODERNISERINGER

I de knap 100 år Lyngerup mølle fik lov til at stå, blev den moderniseret på tre måder.

Vinden blæste ikke altid, men bønderne skulle have havren valset og kornet malet. Derfor blev der installeret en motor i begyndelsen af vort århundrede. Den tids motorer larmede og osede meget, så derfor blev den anbragt i et lille hus for sig selv ved siden af møllen. Motoren var også god at have i perioder, hvor vindkraf-

ten ikke kunne bruges mens møllebyggeren var i gang med at reparere møllen.

Vinden blæser ikke lige meget hele tiden. I gamle dage klarede man det problem ved at sætte mere eller mindre sejl på møllevingerne. Hver gang vinden løjede af, eller det blæste op, skulle møllen standses, og møllersvenden skulle op og klatre på vingerne.

Det var en betydelig rationalisering, da sejlene blev skiftet ud medalousier. Nu kunne møllersvenden trække mere eller mindre i en kæde, og derved bestemme, hvor stor en kraft, vinden skulle virke på vingerne med. Men der var også indbygget en automatik i det system. Man sagde, at møllen var selvsvikkende. Når det blæste kraftigt, åbnedealousierne sig automatisk, hvorved mølleværkets gang blev mere jævn. På den måde hindrede man også at møllen løb løbsk.

** BAGVIND

En vindmølle, der kom for godt i gang, var meget svær at stoppe. Man skulle først have den drejet ud af vindretningen før den kunne standses.

Selvsvikningen kunne hindre, at møllen løb løbsk, når vinden kom forfra. Kom vinden imidlertid bag fra virkede automatikken ikke, og hvis det blæste meget kraftigt kunne møllen blive splittet ad på få minutter. Det var enhver møllers mareridt, at møllen skulle komme i bagvind.

Ester Petersen husker med rædsel en søndag aften,

Lyngerup mølle i 1930-erne. Nu var møllen blevet selvkrøjende og selvsvikkende.



hvor det regnede og blæste kraftigt. Hun og de andre børn var gået i seng. Pludselig vågnede de og opdagede at forældrene ikke var i deres senge, selv om det var sent. Efter at have ledt alle vegne, fandt de ud af, at forældrene var oppe ved møllen i det frygtelige vejr.

Møllen var kommet i bagvind. Heldigvis lykkedes det for dem at få den drejet, og den var reddet. For at undgå, at den slags skulle ske igen, blev den gammeldags krøjebjælke afmonteret, og i stedet blev der sat en vindrose op bag på møllehatten. Den sørgede for at møllen altid stod rigtigt for vinden.

Hvornår Lyngerup mølle blev selvsvikkende vides

ikke, men vindrosen til selvkrøjningen blev sat op i begyndelsen af 1930-erne.

**** INGEN VILLE HAVE MØLLEN**

Efter anden verdenskrig kunne vindkraften ikke konkurrere med elektriciteten, og den gamle mølle var ikke til nogen nytte.

I begyndelsen af 1950-erne tilbød Simonsen kommunen at overtage den. Kommunen sagde nej tak. Så spurgte han bylauget, om de ville have den. Men der var ingen penge til at vedligeholde den, derfor sagde også bylauget nej tak. Heller ikke Nationalmuseet havde penge til at vedligeholde den, så det ville heller ikke have møllen.

Derfor blev Lyngerup mølle revet ned.

Møllegården står der imidlertid endnu. Det er den orange-kalkede gård på hjørnet af Landerslevvej og Buen. Møllen stod engangovre på den anden side af Buen.

SKOVENS MØLLE

Skal man fra Jægerspris til Kulhuse, ser man midtvejs til venstre for vejen et militært udkikstårn. Lige ved siden af det tårn stod Skovens mølle fra 1877 til 1960.

Det var Hans Peter Simonsen, der fik bygget møllen. Han var søn af møller Simon Hansen i Lyngerup. Først havde han tænkt at rejse en mølle i Tørsløv; men det fandt hans broder der skulle arve møllen

i Lyngerup, ville give hans mølle for meget konkurrence, og Hans Peter Simonsen lod sig overtale til det fjernere sted.

På et landkort kan man se, at Skovens mølle kom til at ligge centralt i det landområde, der er nord for Jægerspris. Det skulle altså være en udmærket placering af møllen. Men det må have været en alvorlig konkurrent for Jægerspris mølle, der ellers havde dette område som opland.

Det har sikkert været et heldigt tidspunkt, Skovens mølle blev bygget. Netop i slutningen af 1870-erne skiftede de internationale konjunkturer, så det blev mere fordelagtigt for landmændene at have dyrehold end at sælge kornet. Svinefoderet skulle kværnes på møllen, så denne omlægning af landbruget må have betydet en fremgang for møllerierhvervet.

Den helt store forretning har Skovens mølle nok alligevel ikke været. Af folketællingerne fremgår, at møllerfamilien ingen tjenestefolk havde. Da den ældste søn blev gammel nok, arbejdede han som møllersvend.

Ligesom ved Jægerspris mølle, var der en jordvold, rundt om Skovens mølle. Da Simonsen købte grunden for at bygge møllen, betingede sælgeren sig i skødet, at den blev indhegnet forsvarligt, så der ikke var nogen fare for at dyr og mennesker skulle komme galt afsted ved at blive ramt af vingerne.

Der var ingen gennemkørsel. Vognene kørte op på

siden af møllen, og sækkene måtte bæres ind ad porten i den nederste etage. Møllen havde kun 4 etager, mod de sædvanlige 5, som vi for eksempel finder i Jægerspris.

Den var ottekantet som de andre hollandske møller, men fra væg til væg i de to nederste etager var der kun knap 7 meter. Det tilsvarende mål i henholdsvis Lyngerup og Jægerspris var 9 og 10 meter. Skovens mølle var dog ikke den mindste, der blev bygget i Horns Herred, men den havde kun plads til to kværne på kværnloftet.

Udvendig var den som de andre møller på egnen tækket med træspån, som var tjærede.

Møllen havde de gammeldags sejl på vingerne, og når den skulle drejes op mod vinden (krøjes), foregik det med håndkraft. Møllen fik aldrig moderniseret nogen af de to funktioner.

Simonsen gav 1000 kr. for grunden, og møllen blev brandforsikret for 9450 kr. Han havde ikke noget andet erhverv ved siden af mølleriet.

SKOVENS BAGERI

I 1890-erne blev der stiftet en andelsforening, som ville oprette et bageri i nærheden af Skovens mølle. Andelsforeningen ville også have en mølle. Simonsen vidste godt, at der ikke var økonomi i at have flere møller i området, så han valgte at sælge til andelsforeningen i 1897. Han købte et sted i Oppesundby og blev aldrig møller mere.

Andelsforeningen byggede nu bageri ved siden af

Skovens mølle i slutningen af 1930-erne. Foran møllen står dens ejer, bagermester Herman Jensen med en søn på hver side. Til venstre i billedet Hans Herman Jensen, til højre Lars Jensen. På billedet ses også træ, der skulle bruges som brændsel i bageriets ovn.



møllen, og der blev ansat både møllersvend og bagersvend.

Andelsbageriet eksisterede kun til 1910. Da købte Sabro Jensen fra Stenløse bageri og mølle. Han drev det kun i to år. Så forpagtede han det ud til Otto Petersen.

Otto Petersen købte Skovens mølle og bageri i 1916, da Sabro Jensen gik konkurs.

Fra 1915 til 1924 hed brødkusken Jørgen Jørgensen. Han fortæller: "Det var jo ikke altid, der var nogen møllersvend. Petersens bror var møllersvend, da jeg kom; men så blev han gift og blev postbud i Skibby. Og så ma-

lede jeg så tit, hvis jeg var hjemme. Det var også tit, at når jeg kom hjem fra brødturen ved sekstiden, så gik jeg over og malede til klokken var en elleve-tolv stykker om natten. - Ja, men det skulle jo males. Der var ingen diskussion om det."

Blev der malet til bageriet? "Vi malede jo rug. Ellers det købte vi."

Hvad blev der ellers malet på møllen? "Ja, vi malede jo for folk, der kom for at få malet deres sæd. De havde jo ikke noget hjemme. Så kom de og læssede af, og hentede det dagen efter. Men det kunne jo godt ske, at det var stille en to tre dage. Så kunne man jo ikke male. Der var jo ikke nogen motor. "



Det militære udkikstårn og Skovens mølle stod i 1950-erne og holdt hinanden med selskab. Nu var mølleriet hørt op, og bager Jensen indrettede billiardstue i møllen. Møllen brændte i 1960.

Motor blev der først installeret nogle år senere, da der var kommet en ny ejer af stedet.

Otto Petersen flyttede til Skuldelev i 1925 for at overtage Skuldelev bageri. Den ny ejer af Skovens mølleri og bageri hed Herman Jensen. Han fik installeret en 15 - 18 HK Holeby motor i et lille hus ved siden af møllen i 1927.

Tømrer Rudolf Petersen, der var nabo husker tydelig den motor: "Det var den her gamle motor, og den røg, så man kunne fanme ikke være i hele kvarteret. Det var en gammel petroleumsmotor."

Når det blæste brugte man selvfølgelig vindkraften, og så blev der samtidig reklameret for Alfa Margarine. Det navn stod nemlig på sejlene, så det kunne ses på lang afstand.

Engang i 1930-erne blev møllevingerne fornyede. De nye vinger holdt til 1949. Da faldt den ene vinge ned, og så måtte tømrer Petersen op og pille den anden ned.

Efter den tid blev der ikke malet mere i møllen. Den brændte 7. april 1960. Et par år efter døde bager Jensen, og bageriet blev nedlagt.

1966 købte forsvarrets bygningstjeneste grunden, og i dag står kun det militære udkikstårn som et monument over Skovens mølle og bageri.

ONSVED MØLLE

Gårdmand Hans Jensen Andersen i Onsved fik bygget en mølle på sin mark nordvest for gården i 1889. Den var som andre vindmøller, der blev bygget på den tid en 8-kantet hollandsk mølle. Foruden kælderetagen var der fire lofter.

Alt hvad vi ved om møllens indretning stammer fra et opmålingsregister for bygningsafgift. Det blev lavet i sidste halvdel af 1800-tallet, hvor erhvervsvirksomheders gulvareal blev målt op. Derfra ved vi, at møllens diameter i foden og første loft var 9 alen. Det svarer til godt 5 1/2 meter. Andet loft var på næsten 3 1/2 meter. Forsikringssummen var 5000 kr.

Det var en lille mølle, men Hans Jensen har tilsyneladende ment, at den var stor nok, til at han kunne drive mølleri i den. 11. marts 1889 fik han næringsbrev, hvorefter han havde lov til at male for andre. Efter at møllererhvervet var frigivet i 1862, var et sådant næringsbrev dog kun en formalitet, som nu kostede 60 kr. i gebyr plus 16 kr. i stempelmærker.

Niels Søren Petersen fra Skibby blev ansat som møllersvend. Hvor meget det lykkedes at få gang i mølleriet, ved vi desværre ikke.

De næste oplysninger, det har været muligt at grave frem, stammer fra folketællingen i 1906. På det tidspunkt var møllen forpagtet til Niels Christiansen. Nogen strålende forretning har det nok ikke været at forpagte Onsved

Møllebranden her er ikke den ulykke, som møllebrande ellers var. Branden indgik i Fy og Bi-filmen "Ole opfinders offer", som Palladium optog i 1924.

Da børnene fra Onsved var i biografen i Skibby for at se filmen, var de overbeviste om, at det var Onsved mølle, der blev brændt af. Den var nemlig revet ned og flyttet til Sydsjælland, hvor film-optagelsen foregik.



Desværre er det nok ikke Onsved mølle, der var aktør i filmen. Møllen på billedet ser ud til at være betydelig større end den, der havde stået i Onsved. Onsved mølle var en lille mølle, med en diameter på under 6 meter i de nederste etager.

mølle, for hans kone Boline måtte tjene penge ved at sy for folk. Hun kaldtes dameskrædderinde. End ikke eget hus havde de. De boede til leje på møllegården. I løbet af 1906 rejste møllerparret, og i stedet kom Niels Nielsen fra Skuldelev.

Da ejeren, den gamle Hans Jensen Andersen døde, solgte arvingerne møllen med en grund på godt en tønde

land til Niels Nielsen. Det skete i 1907. Købesummen var 7000 kr. De 5000 blev lånt i kreditforeningen. Resten fik sælgeren i form af en 2. prioritetsobligation.

Men det gik heller ikke så godt for Niels Nielsen. 1909 blev der foretaget en udlægsforretning i ejendommen for en københavns fabrikant. Sandsynligvis har han opgivet at drive mølleri, for i folketællingen fra 1911, kaldes han ikke møller, men blot parcellist.

1912 købte ejeren af den gamle møllegård parcellen og møllen tilbage, til møllegården, men intet tyder på at der blev drevet mølleri i Onsved mølle siden den tid.

Jørgen Jørgensen, der tjente på møllegården fra november 1913 til maj 1915, fortæller, at møllen i den tid blot stod uden at blive brugt til noget.

På et eller andet tidspunkt mellem 1915 og 1924 op-hørte Onsved mølle med at stå i Onsved. Mere præcist kan det ikke siges på de foreliggende oplysninger.

SØNDERBY MØLLE

Indtil sommeren 1882 stod der en vindmølle og pumpe vand ud af Selsø sø. Formentlig har den stået nogenlunde samme sted, som vandmøllen var placeret i 1600-tallet.

Nu blev pumpemøllen pillet ned og genopstillet ved gårdejer Jørgen Andreasens gård lige nord for Sønderby. Når man skal fra Sønderby til Østby, er det den første gård på højre hånd.

Den blev indrettet som en almindelig hollandsk vindmølle i fire etager. I de to nederste etager var der 8 1/4 alen fra væg til væg. Det svarer til lidt over 5 meter. Vindfanget var på 24 alen, og forsikringssummen var på 5100 kr. Det var altså en lille mølle, som gårdejereren Jørgen Andreasen fik anbragt på en høj bag gården. Han fik også indrettet bageri på gården.

Tilsyneladende gik det ikke så godt for Andreasen, for i 1892 købte detailhandler Vilhelm Olsen ejendommen af fogedretten. Olsen solgte til A.A.Tønder i 1905. Tønder beholdt kun møllegården til 1907, da han solgte til Jens Peter Nielsen. Hvordan mølleriet gik for de her nævnte ejere, vides ikke meget om.

Jens Peter Nielsen drev ikke selv mølleriet. I 1911 hed mølleren Johan Hansen. Kort tid efter overtog gårdejerens svoger mølleriet. Han hed Johannes Jacobsen.

Johannes Jacobsen købte møllen og grunden, den stod på, ialt 2 skæpper land, af sin svoger i 1913. Prisen var meget lille, kun 2500 kroner. Derudover fik han og hans familie lov til at bo i den søndre længe af møllegården indtil 1918. Så var der rigelig tid til at bygge et nyt beboelseshus oppe ved møllen.

Da Møllegården lå mellem landevejen og møllen, gik den eneste vej til møllen gennem denne gårds gårdsplads. I skødet forbeholdt Jens Peter Nielsen sig ret til at anlægge en vej syd om gården, som møllegæsterne skulle henvises til. Denne vej blev dog aldrig anlagt.

** KONKURRENTERNE LUKKEDE

Johannes Jacobsen beholdt kun møllen til slutningen af 1916. Da solgte han til Lars Nielsen. Lars Nielsen havde møllen til den brændte i 1939, altså næsten i 23 år. Så længe havde ingen af de tidligere ejere besiddet møllen. I gennemsnit havde de fem tidligere ejere haft møllen i knap 7 år.

En væsentlig grund til at Lars Nielsen klarede sig så godt, har sikkert været, at Sønderby mølles to nærmeste konkurrenter netop var ophørt med mølleri, da han købte den. Det var Selsø mølle, og det var en motormølle i Sønderby,

Derfor fik Sønderby mølle to så gode kunder som Eskilsøgård og Selsø hovedgård. Der blev så meget at lave, at Lars Nielsen på trods af, at han selv arbejdede i møllen, måtte have en møllersvend.

I et hus ved siden af møllen blev installeret en 10 HK motor. Den kunne trække en kværn og en valse, som var anbragt i samme hus. Der var ingen kraftoverføring til kværnene i den gamle møllebygning, hvorimod, der stod en rundsav udenfor, som motoren kunne trække.

I den gamle hollandske møllebygning var der to kværne. Det var svinefoder, der blev malet i Sønderby mølle. De første år tog Lars Nielsen 35 øre for at male en tønde. Omkring 1930 var prisen steget til 50 øre pr. tønde.

Som de andre møller på egnen var denne mølle spåntækket. Omgangen, hvorfra vingerne kunne nås, når der



Søndersby mølle stod oprindelig og pumpede vand ud af Selsø. Fra 1882 til 1939 stod den ved Søndersby. Møllerboligen, som ses til højre i billedet blev bygget under første verdenskrig.

skulle sættes sejl, var en jordvold med stensætning rund om. De gammeldags sejl blev aldrig erstattet med selvsvikning, ligesom krøjningen også var manuel. Der var gennemkørsel i møllen.

“ DET HAR RØGET UD AF HATTEN MANGE GANGE

Børge Holm, der er søn af Lars Nielsen, fortæller, at møllen mange gange har været ved at løbe løbsk:

"Det er ufatteligt, at den ikke er brændt for længe siden. Når man tænker, at i tordenvejr, så kommer der pludselig nogle vindstød så forfærdelige, og man har ikke fået rebet sejlene endnu, og så må man ud og standse møllen. Og de trækker til, og det er træ

mod træ. Det er begrænset hvorlænge det kan gå godt. Der skete aldrig noget, men det har røget ud af hatten mange gange".

Som stor dreng har Børge Holm mange gange passet møllen. En af de dage, han passede den, glemmer han aldrig: "Det sker, at der kommer en mand kørende med korn og siger til mig,:'Kan du ikke male det, mens jeg kører op i byen.' Han kørte mælkerute for mejeriet. Umiddelbart efter at han er kørt, kommer der en anden og siger: ' kan du ikke se efter min hest et øjeblik, jeg skal lige ind og betale nogle penge.' 'Jo det skal jeg nok' Så kunne jeg høre deroppe, at det sagde bang-bang-bang. Og det betyder, at den ryster,der ryster sæden ned i kværnen, den klapper, så er den tom for korn. Jeg tænkte det er sørens at han ikke snart kommer, så jeg kan komme op og slå den på. - Han kommer, og jeg siger far-vel, springer op af trapperne, og står deroppe og hælder den her sæk korn ned i tragten. Og så giver det et øredøvende brag, og så arbejder hele hatten og jeg bliver frygtelig bange. Hvad er der dog sket? Løber ned, ud på mølleomgangen og tager fat i persen. Så var der kun tre vinger på den og den vinge, der var faldet ned, lå nøjagtig det sted, hvor jeg stod for fem minutter siden".

Da møllen ikke kunne køre med tre vinger, blev den der sad overfor den brækkede pillet af, og i de sidste år kørte møllen med kun to vinger.

Som bierhverv drev møller Nielsen korn- og foderstof-handel, ligesom han dyrkede noget jord. Da han købte møllen var der kun de 2 skæpper land, men siden arvede han noget jord fra svigerforældrene, og noget jord fik han som betaling for mølle-

regninger, som bønderne ikke havde penge til at dække. Ialt blev det til en 12-14 tønder land.

I slutningen af 1920-erne kom der elektricitet til egnen, og det var skæbnesvangert for mølleriet. På den ene gård efter den anden blev der anskaffet kværn, som blev trukket af en el-motor.

SELVANTÆNDELSE I TRÆMELE

I stedet for at lukke mølleriet lagde Lars Nielsen i 1939 produktionen om fra svinefoder til træmel. Træmelet blev brugt som råvare til bakkelitproduktion. Motoren blev udskiftet med en større, der bedre kunne trække træmelskværnen. Den ny motor var en "Tuxham"-motor, som havde ligget i en svensk skonnert.

Men mølleren havde ikke tænkt på, at der kunne gå selv-antændelse i træmelet. Det var hvad der skete med noget af det, der var opmagasineret i møllen.

Robert Nielsen, der var nabo til møllen var hjemme da den brændte. Han fortæller:" Det var klokken tre om natten. Vi blev jo vækket fordi der kørte nogen igennem. Vi skulle jo op og se, hvad det var. Så var det så lyst, når vi kikkede ud af vinduet, kan jeg huske, at jeg troede først, at det var gården, der brændte, men så var det sørme møllen oppe ved siden af. Og der brændte kun den. - Der bliver altid sagt så meget om en mølle, at det er skønt, og det er det i virkeligheden også på én måde, det er et helt fyrværkeri, når vingerne går rundt og brænder. En mølle går vist altid rundt, når den brænder."

På brandtomten blev der opført en bygning helt i beton, og træmelsproduktionen blev genoptaget, men det varede kun kort,

for der blev mangel på brændstof, på grund af krigen. Betonbygningen blev så i stedet brugt som stald, og Lars Nielsen klarede sig herefter med landbruget alene .

SKULDELEV MØLLE

Enkelte af de gamle møller, som står endnu, bliver brugt til et helt andet formål end deres oprindelige: Til at bo i. Det er tilfældet for Skuldelev Mølle.

4. september 1873 opmålte myndighederne Skuldelev mølle. Vi kan gå ud fra, at den var nyopført på det tidspunkt. Det var gårdejer Niels Hansen, der fik den bygget på sin jord,



Under første verdenskrig var der installeret en dynamo i Skuldelev mølle. I de år, hvor der ikke kunne skaffes brændstof til elværket, blev der derfor malet både strøm og mel i møllen.

og næringsbevis som møller fik han den 8. oktober samme år.

Af folketællinger kan vi se, at han havde møllersvende til at passe møllen. Også en maltgører boede der på møllegården. Det ser altså ud til at der blandt andet blev lavet malt ved Skuldelev mølle.

En overgang hørte der også bageri til, men det blev vistnok solgt fra allerede i 1902. Samme år blev der opført en ny bolig for Niels Hansens svigersøn Peter Hansen. Nu var det nemlig svigersønnen, der drev mølleriet.

Han var møller indtil begyndelsen af første verdenskrig, da han solgte til "Skuldelev Elektricitetsværk".

Umiddelbart før første verdenskrig blev der bygget et elektricitetsværk i Skuldelev. Det lå, hvor Østergade 13 ligger nu. Krigen betød, at der blev mangel på brændsel. Det problem blev klaret ved at indrette møllen til el-værk. En dynamo blev sat op til at male strøm, og elektriske ledninger blev trukket ned til el-værket.

Samtidig blev møllen stadig brugt til normal møllerivirk-somhed, når ellers der var vind nok til både at trække kværne og dynamo.

Desværre havde den form for elektricitetsværk en alvorlig ulempe: Når der ikke var nogen vind, var der heller ikke noget lys i lamperne rundt om i husene. Den ulempe var så alvorlig, at den ellers så billige energi, blev opgivet, da det igen var muligt at få olie til at drive elektricitetsværket.

El-værket solgte møllen til H.M.Hansen, der efter et par år igen solgte den til Carl Sørensen i 1922. Skuldelev mølle lignede

by

og iso-
al 150
og 21
arport.
ré m.
kvm
ken/al-
mhæt-
vaske-
se med
t, fyr/
rgang,
ærelse
er.
i med
æ.
udbet.

l.
:N
03 09.

hv

Møllen i Skuldelev

Møllehøj 4



Abent hus 15/1 kl. 13-15

Særpræget
og meget spændende
beboelse,
godt restaureret
på ca. 200 m² + 50 m²
havestue m. swimmingpool

Brutto pr. md.	10.422.-
Netto pr. md	5.208.-
Pris	785.000.-
Udb.	99.312.-

Da Skuldelev mølle var til
salg i januar 1984, kunne man
læse denne annonce i avisen.

Sky
Køl
enc

Po
de
De

E
HC
36
TL



Nit

er udt

de andre møller i Horns Herred, og efter de lokale forhold, var den af middelstørrelse. Som de andre var den 8-kantet og tækket med spån. Den havde gennemkørsel, og omgangen var en jordvold med stensætning rundt om. Møllen var sejlførende, og krøjningen foregik også på den gammeldags måde.

I 1920-erne var der en petroleumsdrevet hjælpemotor på 12 HK i møllen. I 1929 blev den erstattet med en el-motor. Samtidig blev der også installeret en triore, som var beregnet til at rense

og bejdse såsød. I nogle år havde Carl Sørensen en bror til at hjælpe med i arbejdet ved møllen, men fra den tid, hvor det begyndte at gå dårligere for møllerne, klarede han arbejdet alene.

Carl Sørensen blev ved med at arbejde i sit mølleri så længe helbredet tillod det. Vingerne stoppede i 1952, og møllen stod derefter og forfaldt.

I 1957 forsøgte Skuldelev bylaug at få Nationalmuseet gjort interesseret i at restaurere den. De fik det svar, at Nationalmuseet ikke kunne påtage sig at sørge for at forny spånbeklædningen, møllen trængte så hårdt til.

1966 blev den solgt, og den blev gennemmoderniseret; men ikke som mølle. Der blev indrettet luksusbolig i den gamle Skuldelev mølle.

TØRSLEV MØLLE

For tre hundrede år siden var der en mølle der hed Tørslev mølle. Navne på gamle kort tyder på, at møllen stod næsten i Gerlev, øst for den nuværende Tørslevvej. Denne mølle fik dog ikke nogen lang levetid.

Da møllenæringen blev givet fri i 1860-erne, var Tørslev igen et af de steder, hvor folk, der gik i tanker om at bygge en mølle så en mulighed, og i 1886 stod der en mølle i Tørslev.

Det var møllebygger Søren Christian Hansen Ravn, der havde lavet en aftale med gårdejer Ole Thyesen Sørensen om at bygge en mølle på hans grund. Da møllen var bygget købte møllebyggeren grunden, den stod på for 1000 kr. Thygesen havde anlagt en plantage tæt ved. For ikke at tage for meget af vinden, lovede han i skødet,

ikke at udvide plantagen i retning mod møllen.

Møllegrunden lå ud mod den nuværende Lyngerupvej. Møllerboligen ligger der endnu. Det er Lyngerupvej nr. 11. Takket være naboen Christian Jensen, der er gammel nok til at huske møllen, kan vi få et indtryk af, hvordan den så ud.

** NOGET SÅ KØNT AT SE MØLLEN BRÆNDE

Det var en hollandsk vindmølle, som nederst var bygget af rå kampesten. Overdelen var tækket med tjæret spån. Der var gennemkørsel, og den havde "bro rundt om". Der var altså en omgang, bygget af træ. Møllen var sejlførende, og i den tid, hvor Christian Jensen husker møllen var den selvkrøgende.

Tørslev mølle var lidt mindre end Jægerspris mølle, og de materialer, den var bygget af, var vist ikke de bedste.

Møllebygger Ravn fik solgt sin mølle i 1887. Køberen var Christian Hansen fra Dalby. Han drev mølleriet helt til 1922.

Det var ikke nogen guldgrube at have Tørslev mølle. Der var ikke råd til at have tjenestefolk i huset. Hvad der blev til overs blev investeret i mølleriet. Der blev bygget et motorhus i forbindelse med møllen. Den motor husker Christian Jensen, fordi den larmede frygteligt.

Omkring 1912 brændte møllen. Else Petersen fra Bavnehøjgaard fortæller, at hun stod hjemme på gården og så ud ad vinduet, da den brændte. "Jeg kan bare huske, at vingerne gik rundt, og det var noget så kønt at se det der. Og lige pludselig, så faldt hatten."

** JERNSTATIV PÅ TAGET

Der blev bygget en anden mølle. Nu var tiden løbet fra de hollandske møller, og den nye blev en toetagers bygning med en vindmølle på et jernstativ på taget. Den lignede de vindmotorer, som også mange bondegårde fik sat op på laden dengang.

Vinden var ikke den eneste trækraft. En råoliemotor af mærket "Atlas" på 25 HK kunne bruges, når det var vindstille. På førstesalen i møllebygningen var der anbragt to 42" kværne. Stueetagen blev mest brugt som broloftet i de gamle møller, nemlig til at hensætte sække, der enten ventede på at blive hejset op til kværnen, eller som ventede på at bønderne skulle komme og hente dem,.

1922 købte Theodor M.Sørensen møllen. Sørensen indrettede butik i beboelseshuset, og drev købmandsforretning ved siden af mølleriet. I mellemkrigstiden måtte man have et andet erhverv ved siden af mølleriet, hvis det skulle løbe rundt.

Men det gik ikke så godt endda. 1925 overtog en af møllere-rens kreditorer ejendommen. Det lykkedes for Sørensen at købe den tilbage to år efter for 11.000 kr. 1934 gik møllen på tvangsauktion, og højeste bud var 5100 kr. Dette prisfald til det halve siger noget om, hvor dårligt det stod til med møllererhvervet.

Med 1930-erne kom nemlig også landbrugskrise, og en del af de bønder, der stadig fik malet på møllen, havde nu ikke råd til at betale mølleregningen. De bønder, der selv havde fået installeret en kværn, sparede den regning.

Den ny mølle fra 1934 hed Søren Jensen. Han var landarbejder, og det var nødvendigt at fortsætte med at være land-

arbejder. Mølleriet alene kunne ikke give nok.

** KVINDELIG MØLLER

Da Søren Jensen døde i 1941, overtog hans stedsøn Eigil Svendsen møllen. Eller rettere, det blev Eigil Svendsens kone, der blev møller. Selv var han nemlig skovarbejder. Ines Svendsen fortæller om hvordan hendes arbejde var da hun passede møllen: " Det var gårde fra Tørslev, det var Druedal, og det var Gerlev og Lunden, der kom til den mølle"

" De kom med hestevogne og kørte til rampen. Så kom jeg med sækkevogn og fik det, og kørte det ind på lager. Nogen gange blev sækkene sat i to højder. Og så tog man det igen derfra i sækkevogn, og kørte det hen til hejseværket. Så op og trække i snoren. Sækken åbnede selv lemmene. Og så puffede man sækken, så den kom uden for lemmen. På hver af de to kværne var der ligesom en briks, og så skulle man igen skubbe sækken, når den var oppe i den højde ind der på. Og så åbnede man det, der var bundet til, og så hældte man det ned i tragten." "Nogen gange var det 100 kilo-sække, men der var også nogen af dem, der kom med små, dem var jeg jo mest glad for - De var tunge, men det var et tag, så fik man dem jo på plads".

"Nogen gange var der jo så lidt vind, at den bare kunne liste afsted lige så stille, og så vidste man jo hvor længe det var om at gå igennem, så da kunne jeg godt være nede i huset, og så kunne jeg gå op engang imellem, og smide nogen sække på." Ines Svendsen måtte passe både barn og mølle. Hun fortæller om

Efter at Tørslev mølle var brændt i 1912, blev den genopført som en toetagers bygning med et jernstativ på taget. Det er Ines Svendsen, der er oppe at klatre i jernstativet. Hun var den sidste møller i Tørslev mølle.



For at komme op til Tørslev mølle, skulle man køre om bag møllerens hus, som ses på billedet. I dette hus var der desuden købmandsforretning i 1920-erne. Huset står der endnu ved lyngerupvej, syd for Gerlev.



datteren Sanna, der er født i 1942:

"Hun har da ligget oppe på Møllesækkene allerede da hun var tre måneder, mens jeg arbejdede deroppe. Det har hun gjort meget."

** INGEN GÅS DEN JULEAFTEN

"Det kunne også ske at det stormede, så det var svært at holde møllen stille, og vi har da nogen gange været ude for at vi har måttet hælde i tragterne igen for at prøve at stoppe den."

"En juleaftensdag havde jeg malet op, og havde ikke mere at komme i den, da blev den altså ved at køre for mig. Jeg gik op og brugte en masse sække, og satte i spænd oppe i det hjul, som skulle bremse den, men det kunne ikke holde, for det var sneslud, Jeg blev ved med at fylde noget der allerede var malet til skrå i kværnen, for at møllen ikke skulle løbe løbsk. Så den juleaften fik vi ingen gåsesteg. Jeg skulle have pillet gås om formiddagen. Det kunne slet ikke blive til noget".

Da Eigil Svendsen endelig kom hjem sidst på eftermiddagen, var stenene "glødende". Han fik den stoppet ved at kravle op i mølletårnet og afmontere noget.

I 1945 var vindmøllen så medtaget, at den trængte til en større reparation. Det ville blive for dyrt, og hele jernstativet blev revet ned fra taget og solgt som gammelt jern.

Råoliemotoren var alt for besværlig at bruge, så i stedet blev der installeret en el-motor til at trække kværnene.

Men der var ikke længere forretning i at være møller, så et par år efter lukkede Tørslev Mølle.

VEJLEBY MØLLE

Gårdejer Chr. Hansen fik i 1887 opført en mindre mølle på sin ejendom syd for Vejleby. Det var en hollandsk mølle, hvis diameter i "foden" var 5 meter. Den blev vurderet til en værdi af 2000 kr. Møllen indeholdt to "Rhinskkværne". Vejleby mølle var den mindste af de møller, der er omtalt i denne bog.

1903 forpagtede møllersvend Hans Larsen gården og møllen.

I hartkorn var gården på 15 td 1 skp 1 fdk 2 3/4 alb.

I forpagtningskontrakten står der, at foruden de to kværne fandtes der i møllen en vendekran, en jernstang og nogle billejern. Der var altså det udstyr, der skulle til for at holde kværnstenene ved lige. Hans Larsen skulle betale 350 kr. om året i forpagtningsafgift.

I folketællingen fra 1911 kan man se, at nu hed den mand, der drev mølleriet og landbruget Thomas Frederik Thomsen. Han havde ansat en møllersvend ved navn Frans Frederiksen. Det kan undre, at den lille mølle, der ikke lå langt fra den større "Blakke mølle" kunne bære, at der var ansat en møllersvend.

Chr. Hansen ejede mølle og møllegård indtil 1917.

Da solgte han til Viggo Christensen, som allerede solgte igen til Hans Clausen i 1920.

1922 blev møllen solgt fra. Det var Jens Jensen Sandbjerg, der købte den. Han drev den gennem 20-erne og 30-erne.

1940 solgte han møllen til en arkitekt, som indrettede den til sommerhus.

Sandbjerg fortsatte dog med mølleri i nogle år endnu.

Han fik nemlig indrettet en motormølle nede ved landevejen. Den



Vejleby mølle var den mindste mølle på egnen. Siden 1940-erne har den været brugt som sommerhus.

gamle mølle ligger, som man også kan se i dag, lidt tilbagetrukket fra landevejen.

Vejleby mølle blev også kaldt Klingre mølle.

SKIBBY MØLLE

Den 4. juli 1900 købte møllebygger Jens Peter Jensen fra Køge 3 skæpper land af sognepræsten S.Ostenfeld. Jordstykket lå nord for Skibby Realskole, og han betalte 600 kr. for det.

Her ville han bygge en mølle. Hvordan han havde fået den ide, at bygge netop i Skibby, vides ikke.

Materialerne til møllebyggeriet fik han fra en mølle, han havde købt til nedrivning i Greve.

For at få møllen godt til vejrs, støbte han et 8 alen højt fundament. Det fundament var så højt, at der var plads til to etager i det. I den nederste stod maskiner til savskæring af tømmer og brædder. Ovenover var der kornoplag.

**** ALLE FORNØDNE INDRETNINGER TIL MØLLEBRUG**

På fundamentet stod vindmøllen med sine tre lofter "med alt fornødne indretninger til Møllebrug", som der står i en taksering fra 1903. Der var to kværne, og møllevingernes vindfang var på 34 alen. Udvendig var den tækket med træspåner. Brandforsikringsfolkene vurderede den til at være 8000 værd.

Møllen lå lidt tilbagetrukket fra gaden, og mellem møllen og gaden lå både et udhus og møllerens beboelseshus. Beboelseshuset står der endnu. Det er Hovedgaden 28 i Skibby.

I oktober 1900 blev møllen taget i brug. Møllebyggeren drev selv mølleriet med hjælp fra en møllersvend. Snart overtog sønnen Jens Peter Ludvig Jensen mølleriet. I 1903 købte han det af sin far for 18.000 kr.

Vi kan se af papirerne, at der på det tidspunkt var indlagt vand i beboelseshuset og udhuset fra "det nye vandværk". Også gas var der indlagt.

1910 købte Jens Peter Petersen møllen. Kort tid efter, at den var blevet hans, opdagede han imidlertid, at vingerne og akslen var rådne. Han krævede erstatning, og Ludvig Jensen, der nu var flyttet til Sæby, måtte betale ham 653 kr.

Der var tilsyneladende også andre ting ved møllen, Jens Peter Petersen ikke kunne lide, for allerede i 1912 solgte han den til Jens Mikael Mikkelsen.

Mikkelsen syntes, at vinden var for ustabil, og i 1914 fik han et lån i sparekassen på 1000 kr., så han kunne få råd til en petroleumsmotor af mærket "Meteor". 1923 blev den udskiftet med en dieselmotor på 25 - 28 HK af mærket "Deutz".

I september 1928 blev vingerne taget ned, og fra da af var Skibby mølle altså udelukkende en motormølle. Dieselmotoren holdt til engang i 1960-erne, da blev den udskiftet med en el-motor.

Indtil sønnen Søren Mikkelsen i slutningen af 1920-erne var gammel nok til at være med i mølleriet, var der ansat en møllersvend. En af svendene var Carl Sørensen, som 1922 blev møller i Skuldelev.

** BIODYNAMISK MEL

Ida Mikkelsen, der er enke efter Søren Mikkelsen fortæller: "Der var jo meget mere at lave på møllen dengang, end der blev

senere. For da havde de jo alle de store godser, som de rensede korn for. Det var både Svanholm og Krabbesholm, så det gik jo i døgndrift."

I mange år drev Mikkelsen foderstofhandel, men da konkurrencen fra større virksomheder i branchen blev for hård, måtte han se sig om efter noget andet.

Fra 1950-erne lykkedes det at få en produktion af biodynamisk mel i gang. Ida Mikkelsen fortæller herom:

"Vi havde nogen og halvtreds rundt om i hele Danmark, vi lavede



Skibby mølle for fulde sejl. Møllesejlene har sikkert været et effektivt sted at anbringe en reklame. Billedet er taget før 1928, for det år blev vingerne taget ned. Derefter sørgede en dieselmotor i mange år for den fornødne kraft. I de allersidste år blev møllen drevet ved elektricitet. Huset til højre i billedet er møllerboligen.

biodynamisk mel for. Både i Jylland og på Fyn. Både store og små forretninger og private mennesker. Vi fik korn fra en, der hedder Alfred Petersen i Lejre, og fra en, der hedder Olsen i Sydsjælland.

Jens Mikael Mikkelsen døde i 1958, og efter den tid drev Søren og Ida Mikkelsen mølleriet. Ind imellem med hjælp fra svigersønner. De blev ved til midten af 1970-erne.

"Vi malede biodynamisk mel lige til min mand blev syg. Han gik et par år og havde meget næseblod; men det tænkte vi såmænd ikke så meget over. Så kørte han altså reservepost også. Fordi der var ikke nok at lave på møllen. Men så var der jo nok at lave alligevel. For så kunne vi jo arbejde til klokken var to om natt sommetider, for at få lavet det her mel - ikke - det forskellige de skulle have, grahamsmel, flormel og -. Der var meget forskelligt, der skulle laves."

Møllen blev revet ned i 1977.

HVORDAN MAN KAN REDDE EN GAMMEL MØLLE

Fra mandag den 3. til søndag den 9. juli 1967 var der fest i Jægerspris. Byen blev fyldt af musik, sport og gøgl hele ugen igennem.

På åbningsaftenen spillede Jægerspris sogneråd fodbold. Den værdige modstander var Frederikssund byråd.

Ugens første dage var der kun noget på programmet om aftenen, men efterhånden som dagene gik, blev programmet mere og mere fyldigt, og eftermiddagene blev taget med.



Jægerspris mølle på klistermærke før den blev restaureret. (ca. 1 1/2 gange forstørret).

Torsdag, fredag og lørdag var der blandt andet popbal. Fredag: faldskærmsudspring, loppemarked, fodbold, historisk optog og meget, meget mere.

Historisk optog var der også om lørdagen og søndagen, foruden hundeopvisning og utrolig meget andet spændende.

Det hele sluttede af med festfyrværkeri søndag aften henimod midnat.

** HVORFOR AL DEN FEST OG GLÆDE ?

Der skulle samles penge ind. Det kunne man læse i programmet som samtidig var lodseddel, og kostede en krone:

"Vi håber at tjene penge. Helst mange penge. Alle, der på den ene eller den anden måde har bidraget til arrangementet, har arbejdet gratis for at gøre overskuddet størst muligt.

Det forventede overskud vil blive delt op i to lige store dele. Den ene halvdel vil blive anvendt til idræts- og ungdomsformål. Det gøres der nærmere rede for andetsteds i programmet.

Den anden halvdel tænkes anvendt til restaurering og bevarelse af den gamle smukke mølle syd for byen. Den er kendt af alle på egnen - også af mange turister, som kommer til Jægerspris sydfra. Møllen er blevet en slags vartegn for Jægerspris. Men desværre er den gået stærkt i forfald. Skal den reddes for eftertiden, må det ske nu.

Kan møllen reddes, kan det gøres for et nogenlunde overkommeligt beløb?

Ja... Nationalmuseets ekspert har undersøgt sagen nøje og udtalt, at det kan gøres med tryk-imprægnerede plader, der er så robuste, at møllen efter restaureringen praktisk talt ingen vedligeholdelse vil kræve i de kommende 25-30 år. Billigt er det ganske vist ikke, men dog ikke dyrere, end vi skulle have reelle muligheder for at rejse pengene. Tjener vi ikke nok ved byfesten i år, så må vi arrangere en ny næste sommer."

Overskud blev der, men ikke nok til at gennemføre hele restaureringen. Derfor skulle der være fest i gaden 1968 også. Det blev der, men der blev også Jægersprisfest de følgende somre. Den blev en tradition, som stadig følges op.

Derfor har det været muligt at bruge flere hundrede tusinde kroner til møllens istandsættelse. Nogle af disse penge er dog kommet fra det private erhvervsliv gennem fonde, hvis formål er, at uddele penge til den slags aktiviteter.

✱ RESTAURERING OG GENINDVIELSE

1969 fik møllen en ny aksel, og vingerne blev sat på. 35 alen og 4 tommer fra vingspids til vingspids måler de nye vinger. (=22,10 meter). De er af douglasgran, der har voket i skovene



Borgmester Karl Johansen ved mikrofonen, da Jægerspris mølle blev genindviet i 1979. Bag borgmesteren står Svend Aarøe Petersen, der er født og opvokset på møllegården i Jægerspris.

ved Langesø på Fyn. De blev plantet i 1860, og nu i 1969 havde man fundet to træer, der var store nok. I 11 meters højde målte de 60 cm. i tykkelsen.

Der blev sat krøbjælker op. De gamle var forlængst faldet ned. Den udvendige beklædning af træspåner blev også udskiftet, så møllen blev ligeså flot, som da den var ny. Alt det nye træværk var trykimprægneret, for så holder det længere.

Der skulle imidlertid gå endnu 10 år fra det tidspunkt, hvor vingerne kom på, til det indvendige var bragt i orden.

Genindvielsen fandt sted en junidag 1979. Vinden blæste køligt fra vest, og 3-400 tilskuere så hvordan vingerne begyndte at dreje rundt, da Svend Aarøe Petersen slækkede persen. Forinden havde der været de behørigt taler af borgmesteren og andre honoratører.

Siden da har Jægerspris mølle fungeret som møllemuseum. I sommertiden er den åben om lørdagen, og vingerne går rundt.

Indtil man begyndte at snakke om at restaurere møllen, tilhørte denne sammen med møllegården Frederiks den 7.s stiftelse. Nu købte kommunen møllen og møllegård. På gårdens marker blev bygget beboelseshuse, en skole og en brugs. Møllegården passede ikke ind i kommunens planer, så den blev revet ned.

NOTER

- 1) Et pund var efter gammel sjællandsk skik 4 tønder.
- 2) I C.F.Wegener's tobindsværk: "Historiske efterretninger om Abrahamstrup Gaard" (København 1855) er møllen nævnt flere steder. Listen over det, der skulle bruges

til at sætte møllen i stand findes i bind I på side 165.

- 3) Der gik 8 skæpper på en tønde. En tønde korn var 139 liter.
- 4) 1 kvarter = 15,7 cm = $\frac{1}{4}$ alen. Det er kværnstenens diameter, der angives til at være 5 kvarter, altså næsten 80 cm.
- 5) 1 alen er 62,771 cm.
- 6) I "Hornsherredsundersøgelsen" står der, at en mølle i Onsved kendes fra 1783. Da jeg ikke har kunnet finde oplysninger om den mølle andre steder, tillader jeg mig at gå ud fra at onsved ikke fik en mølle før 1889.
- 7) for at kunne beskatte jord, møller og andre produktionsmidler, blev det vurderet, hvor meget brugeren af jorden eller møllen kunne forventes at producere. Vurderingen blev opgjort i tønder, skæpper, fjerdingkar og album. 1 tønde = 8 skæpper. 1 skæppe = 4 fjerdingkar. 1 fjerdingkar = 3 album.
- 8) 1 rigsdaler = 6 mark. 1 mark = 16 skilling.
- 9) Overvejelserne om navneforandringen bygger på sammenligninger mellem oplysninger fra Skifteprotokollen og folketællingen.
Vi finder navnet Schiønmann stavet lidt forskelligt rundt omkring; man tog det ikke så nøje med retskrivningen.
- 10) Målene på kværnene: $\frac{10}{4}$, $\frac{11}{4}$ og $\frac{8}{4}$ betyder 10 kvarter 11 kvarter og 8 kvarter. Se iøvrigt note 4.
- 11) Ifølge lov om møllenæringen af 14. april 1852, skulle mølleri være et frit erhverv fra 1. januar 1862.

LITTERATUR OM MØLLER

Kirsten Havelund Strøm og Helene Sørensen: "Møller i Danmark - bidrag til en bibliografi", udgivet af Dansk Historisk Håndbogsforlag 1981.

I den bog findes 802 titler på bøger, som handler om danske vind- og vandmøller.

Ole Mortensen og Hans Larsen: "Møller og Møllefolk - på Langeland", udgivet af Langelands Museum 1982.

I første del af denne bog gives en beskrivelse af mølleriets udvikling, som også kan have interesse ud over det lokale langelske område.

"Møller og møllere i Danmark gennem 100 år", skrevet på initiativ af Dansk Møllerforening. Udgivet af forlaget Chronos, Århus 1984.

Bogen er et jubilæumsskrift i anledning af møllerforeningens 100 år. Afsnittet, som er skrevet af den gamle møller Mads Jensen: "Lidt om livet på en vindmølle", er godt at læse, hvis man ønsker at få et indtryk af, hvordan en vindmølle var som arbejdsplads omkring år 1900.

Ved vort århundredes begyndelse var der 11 vinddrevne erhvervsmøllerier i Horns herred. Omkring 1910 blev mølleriet i Onsved nedlagt som det første. Som årene gik blev også de andre nedlagt et efter et, og nu er det snart nogle år siden den sidste af de gamle møller stoppede.

Som den eneste står Jægerspris mølle tilbage i funktionsdygtig stand; men den bruges kun som museum.

To andre møller - Skuldelev og Vejleby - er indrettet til beboelse. Alle de andre er jævnet med jorden.

Om de gamle møller og mennesker, hvis liv var knyttet til dem, handler denne bog.

